

Jemielity, Witold

**Podziały administracyjne powiatów
kolneńskiego i szczuczyńskiego
(grajewskiego) w latach 1919-1990**

"Studia Łomżyńskie", 6, 1996, s. [141]-174

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**PODZIAŁY ADMINISTRACYJNE POWIATÓW
KOLNEŃSKIEGO I SZCZUCZYŃSKIEGO
(GRAJEWSKIEGO)
W LATACH 1919 - 1990.**

WSTĘP

Opracowanie zawiera podziały administracyjne dwóch obok siebie leżących powiatów, od czasu powstania województwa białostockiego do 1990 r. Powiat kolneński istniał do 1932 r., kiedy jego obszar włączono do powiatów łomżyńskiego i ostrołęckiego. W 1948 r. przywrócono powiat kolneński włączając do niego m. in. dwie gminy powiatu grajewskiego. Powiat szczuczynski utrzymał swoją nazwę do 1948 r., potem był powiatem grajewskim.

Punktem wyjściowym dla podziałów administracyjnych jest poszczególne miasto i konkretna wieś. Te zawsze pozostają niezmiennie, gdy województwa, powiaty, gromady, gminy i sołectwa w różnych okresach obejmują większe lub mniejsze tereny, ulegają przekształceniom, nawet zanikają. W obecnym stuleciu było wiele zmian w podziale administracyjnym obu powiatów. Nikt nie opracował tego zagadnienia. Dzisiejsze podziały administracyjne są kontynuacją dawnych, konieczna jest więc znajomość tych spraw w przeszłości.

Podstawę źródłową stanowią pisma urzędowe. W Dzienniku Ustaw ogłoszono podziały województw, powiatów i gmin. Powtarzano to w Dziennikach Wojewódzkich dodając zmiany w gromadach i sołectwach. Od 1921 r. wychodził Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego, od 1929 r. Białostocki Dziennik Wojewódzki, od 1950 r. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, od 1975 r. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łomży, od 1984 r. Dziennik Urzędowy Województwa Łomżyńskiego. Dla okresu międzywojennego zachowało się kilka teczek w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, dla czasów powojennych znajdują się bogate zbiory w Archiwum Państwowym w Białymstoku i w Archiwum Państwowym w Łomży. Są to prośby mieszkańców, opinie wójtów i wojewodów, mapy, dać zestawienia liczbowe. W oparciu o te materiały podejmowano decyzje administracyjne. Opracowanie dzieli się na trzy części: I.

Podziały do 1919 r. II. Powiat kolneński. III. Powiat szczuczynski (grajewski). Powiaty dzielą się na okres międzywojenny: podział powiatu na gminy i gromady, podział gminy na gromady; lata wojny oraz na okres po II wojnie światowej: podział powiatu na gromady; czas funkcjonowania samych gmin. Zakończenie. W opracowaniu występuje dużo nazw miejscowości. Pisownia niektórych z nich ulegała drobnym zmianom bądź w źródłach podawano błędnie pisownię nazw. Dotyczy to jedynie zmian literowych, nie przeszkadza więc w identyfikacji danej miejscowości.

I. PODZIAŁY DO 1919 r.

Obszar obu omawianych powiatów w przeszłości należał do Mazowsza, które dzieliło się na trzy województwa: płockie, rawskie i mazowieckie. Ostatnie składało się z dziesięciu ziem m. in. z ziemi łomżyńskiej, w której były powiaty: kolneński, łomżyński, ostrołęcki i zambrowski oraz z ziemi wiskiej podzielonej na powiaty wąsoski i wiski, w 1548 r. z części tych dwóch utworzono powiat radziłowski. Podział na województwa, ziemie i powiaty przetrwał do rozbiorów Polski.¹ Po trzecim rozbiorze na omawianym terenie utworzono prowincję Prusy Nowowschodnie z podziałem na departament białostocki i płocki. W pierwszym utworzono dziesięć nowych powiatów, m. in. powiat łomżyński składający się z dawnych powiatów kolneńskiego, łomżyńskiego i zambrowskiego oraz powiat goniądzki - z dawnych powiatów wąsoskiego, wiskiego i radziłowskiego, ponadto z okolic Goniądza i terenów położonych od Augustowa między rzekami Netą i Biebrzą.²

Podział ten przetrwał do układu w Tylży w 1807r. Księstwo Warszawskie nie objęło całości departamentu białostockiego, bowiem znaczny jego obszar jako tak zwany obwód białostocki wcielono do Cesarstwa Rosyjskiego. W Księstwie Warszawskim pozostały całe powiaty kalwaryjski, łomżyński, mariampolski i wigierski oraz części powiatów goniądzkiego (biebrzańskiego), dąbrowskiego, suraskiego i obszar parafii Kuczyn z powiatu drohickiego. Tereny te weszły w skład departamentu łomżyńskiego.

W 1815 r. powstało Królestwo Polskie z podziałem na województwa, które w zasadzie odpowiadały departamentom Księstwa Warszawskiego. W obrębie województw utworzono nową jednostkę administracyjną pod nazwą obwodu, który obejmował obszar od jednego do trzech powiatów. Teren dotychczasowego departamentu łomżyńskiego nazwano województwem augustowskim. W jego ramach był obwód łomżyński - dawne powiaty łomżyński i tykociński i obwód augustowski - dawne powiaty biebrzański i dąbrowski. Po powstaniu listopadowym rząd carski zacieśniał odrębności Królestwa Pol-

¹ D. Godlewska, *Dzieje Łomży od czasów najdawniejszych do rozbiorów Polski*, Warszawa 1962, s. 4. Z dziejów ziemi łomżyńskiej i wiskiej, w: *Literatura Ludowa. Ziemia Łomżyńska*, R. VII, nr 4-6, Warszawa 1962, s. 22.

² J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neuostpreussen) 1795-1806*, Poznań 1963, s. 77, 183.

skiego od ziem Cesarstwa Rosyjskiego. Jednym z przejawów tej polityki była zmiana nazw urzędów i okręgów administracyjnych. W 1837 r. województwa przemianowano na gubernie, w 1842 r. obwody na powiaty, a powiaty na okręgi. W 1845 r. liczbę guberni zmniejszono z ośmiu do pięciu, ale gubernia augustowska pozostała w swych dawnych granicach.³

W 1866 r. nowy podział na dziesięć guberni miał na celu unifikację Królestwa z Cesarstwem. Zwiększono też liczbę powiatów, dzieląc je na utworzone w 1864 r. gminy; dotąd był podział powiatów na parafie. Terytorium guberni augustowskiej znalazło się w dwóch nowych guberniach - łomżyńskiej i suwalskiej. W pierwszej były powiaty: kolneński, łomżyński, makowski, ostrołęcki, ostrowski, pułtuski, szczuczyński i mazowiecki. W skład powiatu kolneńskiego weszły gminy miejskie Kolno i Stawiski oraz gminy wiejskie Czerwone, Gawrychy, Jedwabne, Kubra, Łyse, Mały Płock, Rogienice, Stawiski i Turośl. W skład powiatu szczuczyńskiego - gminy miejskie Grajewo, Radziłów, Rajgród, Szczuczyn i Wąsosz oraz gminy wiejskie Białaszewo, Bogusze, Grabowo, Lachowo, Mścichy, Przestrzele, Pruska, Ruda i Szczuczyn.⁴ W 1869 r. siedemdziesiąt cztery procent dawnych miast Królestwa Polskiego przemianowano na osady, które pokrywały się z gminami bądź zostały połączone w gminy z pobliskimi wsiami i folwarkami.⁵ Prawa miejskie zachowały jedynie Kolno i Szczuczyn. W powiecie kolneńskim dawne miasto Stawiski włączono do gminy wiejskiej Stawiski, a nie było innych zmian w gminach. W powiecie szczuczyńskim dokonano podziału na gminy wiejskie: Bełda, Białaszewo, Bogusze, Grabowo, Pruska, Radziłów, Ruda, Szczuczyn i Wąsosz.⁶ Podczas I wojny światowej Królestwo Polskie podzielono na strefę niemiecką i austriacką, omawiane powiaty były w pierwszej strefie. Niemcy zmniejszyli ilość powiatów wiejskich z 47 do 30, powiaty kolneński, łomżyński i mazowiecki połączyli w jeden powiat łomżyński. Powiat szczuczyński zachował swoją nazwę, ale z dniem 1 marca 1918 r. Niemcy przenieśli siedzibę powiatu szczuczyńskiego ze Szczuczyna do Grajewa.⁷ W 1918 r. Rada Regencyjna przywróciła dawny podział gmin dokonany w 1864 r. wraz z późniejszymi zmianami,⁸ zaś w sierpniu 1919 r.

³ R. Żurkova, Z dziejów organizacji departamentu białostockiego 1807, „Rocznik Białostocki” 1961, t. 2, s. 314. M. Ułaszczyk, Materiały do dziejów obwodu białostockiego w latach 1808-1843, „Rocznik Białostocki” 1961, t. 2, s. 333. M. Kallas, Przyczynek do dziejów podziałów administracyjnych w początkach XIX wieku. Departament łomżyński w latach 1807-1815, w: Państwo-Kościół-Niepodległość, Lublin 1986, s. 258. W. Trzebiński, Podziały administracyjne Królestwa Polskiego 1815-1918, „Dokumentacja Geograficzna” 1956, z. 4, s. 6, 34, 53.

⁴ Dziennik Praw, t. 66, s. 301.

⁵ K. Dumala, Przemiany przestrzenne miast i rozwój osiedli przemysłowych w Królestwie Polskim w latach 1831-1869, Wrocław 1974, s. 178, 180.

⁶ Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego, Warszawa 1914, s. 23. Przewodnik po Królestwie Polskim 1902, s. 855.

⁷ W. Trzebiński, Podziały, s. 101, 103.

⁸ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918 nr 18 poz. 48. Monitor Polski nr 72 z 29 III 1919.

Rada Ministrów tymczasowo utrzymała dawny rosyjski podział administracyjny na powiaty.⁹ Mocą Ustawy Tymczasowej z 2 sierpnia 1919 r. powstało województwo białostockie, w skład którego weszły powiaty: augustowski, białostocki, bielski, kolneński - 80517 mieszkańców, łomżyński, ostrołęcki, ostrowski, sejneński, sokólski, suwalski, szczuczyński - 72971 mieszkańców i wysokomazowiecki.¹⁰ W lutym 1921 r. do województwa białostockiego przyłączono powiaty białowieski, grodzieński i wołkowyski.¹¹ W 1922 r. zniesiono powiat białowieski, w 1925 r. - powiat sejneński, w 1932 r. - powiat kolneński. Od 1 kwietnia 1939 r. powiaty łomżyński, ostrołęcki i ostrowski włączono do województwa warszawskiego.¹²

II POWIAT KOLNEŃSKI

A. OKRES MIĘDZYWOJENNY

1. Podział powiatu kolneńskiego na gminy i miejscowości

W 1924 r. wydrukowano spis wszystkich wsi i miast województwa białostockiego w oparciu o spis powszechny z września 1921 r. W powiecie kolneńskim były znów dwa miasta: Kolno - 4491 mieszkańców i Stawiski - 3017 mieszkańców oraz nadal dziewięć gmin wiejskich: Czerwone - 5638 mieszkańców i 29 miejscowości, Gawrychy odpowiednio 6334 i 40, Jedwabne - 6858 i 48, Łyse - 6419 i 21, Mały Płock - 6044 i 31, Przytuły - 6643 i 53, Rogienice - 5369 i 42, Stawiski - 5926 i 47, Turośl - 6914 i 30 miejscowości. Dawną nazwę gminy Kubra zmieniono na Przytuły. Przy poszczególnych miejscowościach określono ich charakter topograficzny - miasto, wieś, folwark, osada, leśniczówka.

1. Gmina **Czerwone**. **Wsie**: Charubiny, Czernice, Czerwone, Dudy Nadrzeczne, Gietki, Gorszczyzna, Gromadzyn Stary, Gromadzyn - Wykno, Koli-magi, Koziół, Niksowizna, Pachuczyn, Piasutno - Ludwy, Piasutno - Łabnianki, Piasutno Żelazne, Ptaki, Pupki, Rupin, Samule, Tyszki - Łabno, Waszki, Wincenta, Zabiele. **Folwarki**: Czernice, Pastorczyk. **Kolonie**: Piasutno - Chaberki, Piasutno - Dymki, Piasutno - Kuzie, Piasutno Trzcieńskie.

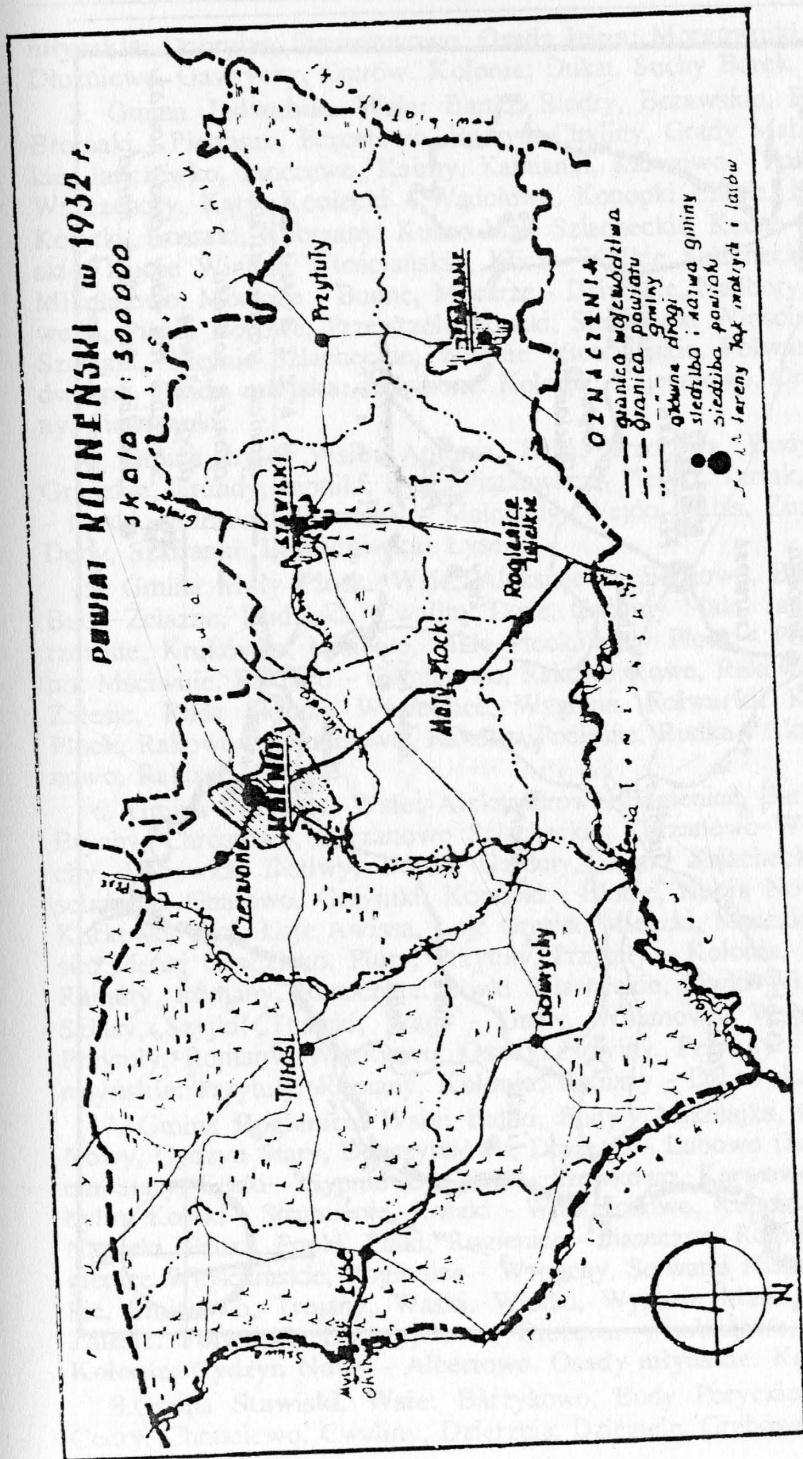
2. Gmina **Gawrychy**. **Wsie**: Benduszki, Czarnia, Dawja, Dębniki, Dobrylas, Gawrychy, Gąski, Gontarze, Jurki, Korwki, Krasnyborek, Kuzie, Laski, Morgowniki, Osowiec, Osowiecka Ruda, Parzychy, Pianki, Popiołki, Poredy, Przeczniak, Rzym - Taborzy, Siwki, Stanisławowo, Wyk, Zbójna, Zdrębisko, Złota Góra. **Osady**: Budniki, Czarny Kąt, Mała Dąbrówka, Osowiec. **Osady**

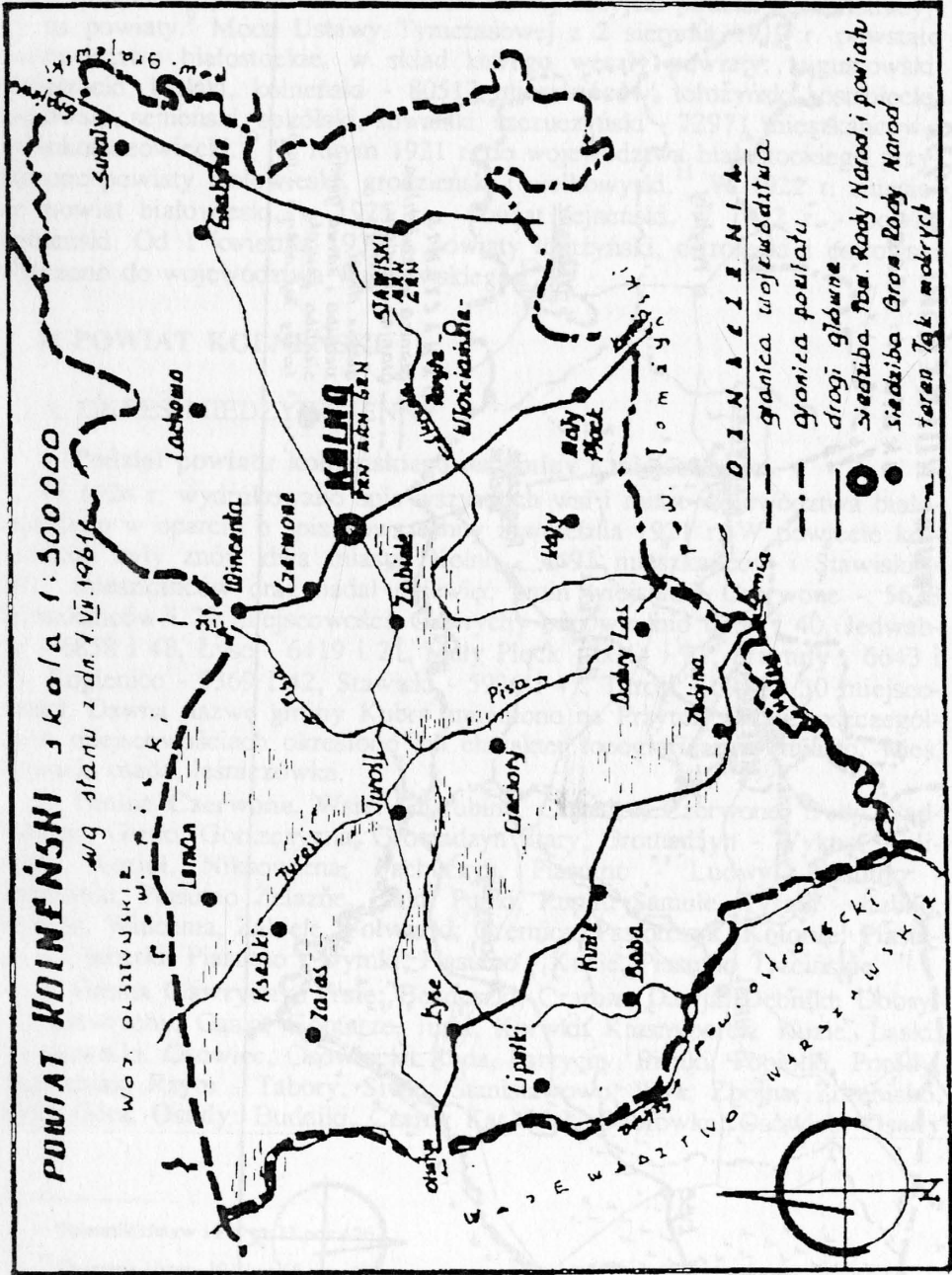
⁹ Dziennik Ustaw 1919 nr 72 poz 426.

¹⁰ Dziennik Ustaw 1919 nr 65 poz. 395.

¹¹ Dziennik Urzędowy Województwa Białostockiego 1921 nr 3 s. 1.

¹² W. Jemielity, Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919-1939, Łomża 1991, s. 14.

młyńskie: Dobrylas, Stanisławowo. **Osada leśna:** Morgowniki. **Leśniczówki:** Dłużniewo, Gawrychy, Ostrów. **Kolonie:** Dukat, Suchy Borek.

3. **Gmina Jedwabne.** **Wsie:** Bartki, Biodry, Borawskie, Bronaki - Olki, Bromaki - Pietrasze, Brzostowo, Burzyn, Chyliny, Grądy Małe, Grądy Wielkie, Janczewko, Janczewo, Kaimy, Kamianki, Karwowo - Polki, Karwowo - Wszczebory, Kąty, Koniecki - Wądołowo, Konopki Chude, Konopki Tłuste, Korytki, Kossaki, Kubrzany, Kucze Małe Szlacheckie, Kucze Małe Włościańskie, Kucze Wielkie Włościańskie, Kucze Wielkie Szlacheckie, Makowskie, Mikołajewo, Mocarze - Budne, Mocarze - Dziubiele, Nadbory, Orlikowo, Pawełki, Pieńki Borowe, Przestrzele, Rostki, Siostrzanki Włościańskie, Stryjaki, Szostaki, Witynie Szlacheckie, Witynie Włościańskie, **Folwarki:** Biczki, Jedwabne. **Osada miejska:** Jedwabne. **Kolonie:** Kajetanowo, Orlikowo - Nowiny, Siostrzanki.

4. **Gmina Łyse.** **Wsie:** Antonia, Baba, Brzozowa, Dudy Puszczańskie, Grądzkie, Grundy, Lipniki, Łyse, Piątkowizna, Plewki, Tartak, Tyczki, Tyczki - Noski, Warmiak, Warmiak - Małobudy, Wejdo, Zalas, Zuzanny. **Kolonie:** Dęby, Szafranki. **Leśniczówka:** Łyse.

5. **Gmina Mały Płock.** **Wsie:** Aleksiejewo, Borkowo, Budy - Kozłówka, Budy Żelazne, Budziska, Cwaliny Duże, Cwaliny Małe, Janowo, Kąty, Korzeniste, Krukówka, Łosiewo, Mały Płock, Mały Płock - Poświętne, Marwino, Mściwuje, Rakowo - Chmielewo, Rakowo Nowe, Rakowo Stare, Rakowo Zalesie, Ruda Skroda, Wścieklice, Wygrane. **Folwarki:** Korzeniste, Mały Płock, Rakowo - Chmielewo, Rakowo Podleśne, Rudka - Skroda. **Osady:** Janowo, Rakowo - Most.

6. **Gmina Przytuły.** **Wsie:** Aleksandrowo, Bagienice, Barwiki, Borawskie, Brychy, Chrostowo, Chrzanowo Szlacheckie, Chrzanowo Włościańskie, Czachy, Dębówka, Doliwy, Dusze, Gardoty, Glinki Szlacheckie, Glinki Włościańskie, Gnatowo, Grzymki, Konopki - Błonie, Kubra Nowa, Kubra Stara, Kurkowo, Lisy, Łoje Awissa, Łoje Gręzka, Mieczki, Mroczyki, Obrytki, Okrasin, Pieńki Grodzisko, Pluty, Przytuły, Przytuły - Kolonia, Racibory - Jurgi, Ramoty, Romany, Rosochate, Siwki Szlacheckie, Siwki Włościańskie, Supy, Szlasy, Szyjki, Trzaski, Wągi - Gnaty, Wilamowo, Wypychy. **Folwarki:** Przytuły, Romany, Wilamowo. **Osady:** Nowiny, Przytuły - Bukowo. **Osady młyńskie:** Przytuły, Romany. **Kolonia:** Romany - Dąbrówka.

7. **Gmina Rogienice.** **Wsie:** Baliki, Budy - Mikołajka, Chłudnie, Cydzyn Nowy, Cydzyn Stary, Dobrzyjałowo, Drożęcín - Lubowo (Lubiejewo), Drożęcín Stary, Górki - Sypniewo, Górki - Szewkowo, Karwowo, Kisielnica, Kobylin, Kołaki - Strumienie, Kołaki - Wietrzychowo, Kupnina, Łuby, Murawy, Nagórki, Penza, Popki, Ptaki, Rogienice - Piaseczno, Rogienice Wielkie, Rogienice Włościańskie, Rogienice - Wypychy, Serwatki Niższe, Serwatki Wielkie, Śmiarowo, Trojany, Waški, Włodki, Wysokie Małe, Wysokie Wielkie, Zalesie. **Folwarki:** Dobrzyjałowo, Drożęcín - Lubiejewo, Kisielnica, Łuby. **Kolonia:** Cydzyn Nowy - Albertowo. **Osady młyńskie:** Karcz, Łuby.

8. **Gmina Stawiski.** **Wsie:** Barzykowo, Budy Poryckie, Budy Stawiskie, Cedry, Chmielewo, Cwaliny, Dzierzbia, Dziegiele, Grabówek, Hipolitowo, Ig-

nacewo, Józefowo, Jurzec - Folwark, Jurzec Szlachecki, Jurzec Włościański, Kuczyny, Łojówek, Michny, Mieczki, Miesiołki, Olszewo - Góra, Olszewo - Małe (Trzcianki), Poryte Szlacheckie, Poryte Włościańskie, Rogale, Rostki, Sokoty, Tafity, Wilczewo, Zaborowo, Zaskrodzie, Żelazki. **Folwarki:** Budy Stawiskie, Dzierzbia, Ewelin, Grabówek, Józefowo, Smolniki, Stawiski, Zaskrodzie. **Osady:** Budziski, Chmielowo - Cegielnia. **Osady młyńskie:** Rudka, Sokolicha, Zaskrodzie. **Kolonia:** Pieniążki.

9. Gmina **Turośl**. **Wsie:** Adamusy, Bączki, Cieciorzy, Cieloszka, Jurki, Kłęk, Krusza, Ksebki, Leman, Łacha, Łączki, Nowa Ruda, Pieklik, Podgórne, Popiołki, Potasie, Pupkowizna, Serafin, Szablaki, Swinia, Trzczańskie, Turośl, Wanacja, Wyżega, Żimna. **Osada:** Pudełko. **Leśniczówki:** Bród, Czaki, Podgórne, Rzeczny Las.¹³

W następnych latach zaszły zmiany. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 17 października 1927 r. osadę Jedwabne podniesiono do rangi miasta, włączając do niego obszary wsi Kossaki, folwarku Biczki oraz kolonii Kajetanowo. Od 1 kwietnia 1930 r. przeniesiono wieś Dawja z gminy Gawrychy do gminy Łyse. Wreszcie od 1 kwietnia 1932 r. zniesiono powiat kolneński. Gminy miejskie Jedwabne, Kolno i Stawiski oraz gminy wiejskie Czerwone, Jedwabne, Mały Płock, Przytuły, Rogienice i Stawiski włączono do powiatu łomżyńskiego, zaś gminy wiejskie Gawrychy, Łyse i Turośl do powiatu ostrołęckiego.¹⁴

Propozycję zniesienia powiatu kolneńskiego oraz powiatów augustowskiego i wysokomazowieckiego wysunął wojewoda białostocki mając głównie na uwadze zmniejszenie wydatków na administrację. Wyjaśnił ministerstwu spraw wewnętrznych, iż niektóre gminy z tych powiatów można włączyć do powiatów pobliskich, bowiem do nich niejako ciążył gospodarczo i kulturowo. Powiat augustowski utrzymano z racji politycznych, dla podtrzymania polskości na terenach w pobliżu osadnictwa ruskiego, decyzję o zniesieniu powiatu wysokomazowieckiego cofnięto w ostatniej chwili, po zdecydowanej obronie ze strony samych mieszkańców. Tymczasem w powiecie kolneńskim było inaczej. Już w 1923 r. zgromadzenie gminy Jedwabne prosiło o przeniesienie ich do powiatu łomżyńskiego, bowiem do Łomży było 18 km a do Kolna 38 km. Prośbę swoją ponawiali kilkakrotnie. W 1924 r. starosta łomżyński proponował, by przyłączyć także gminę Rogienice. Może te wcześniejsze nalegania i prośby przyczyniły się do likwidacji powiatu w 1932 r., kiedy w województwie zwrócono uwagę na potrzeby oszczędzania.¹⁵ Pomimo iż powiat kolneński przestał istnieć, należy prześledzić zmiany administracyjne w jego gminach, aby zrozumieć sytuację po wznowieniu powiatu.

¹³ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, t. 5, Województwo białostockie, Warszawa 1924.

¹⁴ Dz. Ust. 1927 nr 94 poz. 841; 1930 nr 19 poz. 156.

¹⁵ Archiwum Akt Nowych. MSW, sygn. 184, 187, 190, 217, 243.

2. Podział gmin na gromady

W 1933 r. rozporządzeniem wojewody z 14 października podzielono gminy wiejskie na gromady. Gromada obejmowała jedną wieś, dwie wsie lub więcej miejscowości względnie części miejscowości. Oto nazwy gromad w poszczególnych gminach byłego powiatu kolneńskiego, w nawiasie umieszczono miejscowości wchodzące w skład gromad.

1. Gmina Czerwone: Charubiny, Czernice (Czernice - Widok „A”, Czernice - Widok „B”), Czerwone, Dudy (Dudy - Nadrzeczne), Gietki, (Piasutno-Łabnianki, Piasutno Ludny - Trzcinki, Piasutno - Dymki, Piasutno - Kuzie), Górszczyzna, Gromadzyn Stary, Gromadzyn - Wykno, Kolimagi, Koziół (Koziół leśn., Koziół gaj., Nadleśnictwo - Kolno), Niskowizna, Pachuczyn, Ptaki (Ptaki gaj.), Piasutno (Piasutno - Żelazne, Piasutno - Chaberki), Pupki. Rupin, Samule, Tyszki (Tyszki - Łabno), Waszki, Wincenta, Zabiele (Pastorczyk fol.); razem 21 gromad.

2. Gmina Jedwabne: Bronaki -Olki, Bronaki - Pietrasze, Janczewko, Janczewo, Kaimy, Korytki, Pieńki - Borowe, Przestrzele, Rostki (Grabnik kol., Jedwabne folw., Nowa Wieś kol.), Borowskie, Karwowo (Karwowo - Wszębory, Karwowo - Polki), Konopki (Kopki) (Konopki Tłuste, Konopki -Chude/, Kubrzany, Orlikowo (Orlikowo - Małe), Pawelki, Stryjaki, Witynie (Witynie szlach., Witynie włośc.), Biodry, Brzostowo, Chyliny, Kucze - Duże (Kucze - Duże szlach., Kucze - Duże włośc.), Kucze - Małe (Kucze - Małe szlach., Kucze Małe włośc.), Kąty, Nadbory, Siostrzanki, Burzyn (Mikołajewo), Bartki, Grądy - Duże, Grądy - Małe, Kamianki, Koniecki, Makowskie, Mocarze (Mocarze - Budne, Mocarze - Dziubiele), Szostaki; razem 34 gromady.

3. Gmina Mały Płock: Budy - Żelazne (Aleksiejewo), Borkowo, Budy - Kozłówka, Korzeniste (Budziska, Korzeniste folw.), Cwaliny (Cwaliny - Duże, Cwaliny - Małe), Janowo, Kąty, Krukówka, Łosewo, Mały Płock (Mały - Płock leśn.), Marwino (Poświętne, Mały - Płock folw.), Mściwuje, Rakowo - Nowe (Rakowo - Nowe - Podleśne, Rakowo - Chmielewo - Kuczewski, Rakowo - Chmielewo - Bukowski), Rakowo - Stare (Rakowo - Stare - Podleśne, Rakowo - Chmielewo, Rakowo - Chmielewo A, Rakowo folw.), Ruda Skroda, Rudka - Skroda, Wścieklice, Wygrane, Zalesie; razem 19 gromad.

4. Gmina Przytuły: Aleksandrowo (Doliwy), Bagienice, Barwiki, Borawskie (Borawskie szlachta, Borawskie włośc.), Brychy (Brychy - Karwowo, Brychy - Kuberskie), Czachy (Czachy Młyńska), Chrzanowo (Chrzanowo szlachta, Chrzanowo włościanie, Chrzanowo młyńska osada), Wypychy (Konopki szlachta, Konopki włościanie), Dusze (Dębówka), Chrostowo, Gnatowo (Gnaty), Grzymki, Glinki (Glinki młyńska, Glinki szlachta, Glinki włościanie), Kurkowo (Romany „A”), Kubra (Kubra włościanie, Kubra Drobną, Kubra szlachta), Lisy, Szlasy (Łoje - Gręzko), Łoje - Awissa szlachta, Łoje - Awissa włościanie), Mrocзки, Mieczki, Obrytki, Okrasin (Okrasin państw., Okrasin parcele), Pluty, Pieńki, Przytuły (Przytuły włościanie, Przytuły Nowe, Przytuły Komos), Przytuły - Poleśne (Przytuły Las, Przytuły gaj., Przytuły Bukowo, Przytuły parcele, Przytuły maj.), Kolonia (Kolonia - Przytuły), Ra-

cibory, Rosochate, Romany (Romany włościanie, Romany folw., Romany młyn, Romany „C”, Romany „B”, Romany „F”, Romany - Nędznica, Romany „D”, Romany „E”), Ramoty, Supy, Szyjki, Siwki (Siwki szlachta, Siwki włościanie), Trzaski, Wagi, Wilamowo (Wilamowo włościanie, Wilamowo folw., Wilamowo młyn); razem 38 gromad.

5. Gmina Rogienice: Chłudnie, Cydzyn - Stary, Cydzyn - Nowy, Dobrzyjałowo (Dobrzyjałowo folw.), Drożęcín - Stary, Górki (Górki - Sypniewo, Górki - Szewkowo), Kołaki - Strumienie, Kołaki - Wietrzychowo, Karwowo (Zalesie), Kobylín, Kisielnica (Kisielnica „B”, Kisielnica „C” folw., Kisielnica „A” folw.), Kisielnica - Nowiny (Budy - Mikołajka), Kupnina, Murawy (Łuby, Łuby folw.), Nagórki Wagi (Trojany), Pęza (Drożęcín - Lubiejewo, Drożęcín - Lubiejewo folw.), Popki, Rogienice - Wielkie, Rogienice - Wypychy (Rogienice - Piaseczne), Śmiarowo, Serwatki (Baliki, Ptaki), Włodki, Waśki, Wysokie (Wysokie - Duże, Wysokie - Małe); razem 24 gromady.

6. Gmina Stawiski: Barzykowo, Budy - Stawiskie (Budy - Stawiskie folw.), Budy Poryckie, Cedry (Cedry - Kopystki), Cwaliny, Chmielewo (Chmielewo os., Sokolicha, Stawiski folw., Smolniki folw.), Dziegiele, Dzierzbia (Dzierzbia folw., Dzierzbia tartak, Rutka młyn), Ignacewo, Hipolitowo, Jurzec - Szlachecki (Olszewo - Małe), Jurzec - Włościanie (Jurzec folw., Łojewek), Józefowo (Józefowo folw.), Kuczyny, Michny (Tafity), Mieszolki, Mieczki (Pieniązki), Olszewo - Góra, Poryte - Szlachta (Poryte młyn), Poryte - Włościanie (Poryte - Małe, Budziski), Rogale, Rostki, Sokoły, Wilczewo, Zaskrodzie (Zaskrodzie folw., Zaskrodzie młyn), Zaborowo (Ewelín, Grabówek - Mały, Grabówek folw.), Żelazki; razem 27 gromad.

Te gminy były w powiecie łomżyńskim, kolejne pozostawały w powiecie ostrołęckim.

7. Gmina Gawrychy: Czarnia, Dębники, Dobrylas, Gawrychy, Gąski (Bienduszka, Przeczniak), Gontarze (Buda - Osowiecka), Kuzie, Laski, Morgowniki (Jurki, Zdrębisko), Osowiec (Osowiec kol.), Popiołki, Pianki (Tabory - Rzym), Poredy (Krasny - Borek kol., Korwki, Siwki), Wyk, Stanisławowo (Stanisławowo kol.), Zbójna (Dłużewo, Dukat, Parzychy, Budniki, Suchy - Borek), Złota Góra; razem 17 gromad.

8. Gmina Łyse: Antonja, Baba, Brzozowa, Dawja, Dęby, Dudy, Grądzkie, Lipniki, Łyse, Piątkowizna, Plewki, Szafranki, Tyczek, Tartak, Warmiak, Wejdo, Zalas; razem 17 gromad.

9. Gmina Turośl: Cieciorzy, Cieloszka (Cieloszka gal., Cieloszka terpentyniarnia), Krusza, Ksepki (Pudełko strażnica), Leman (Czaki gaj.), Łacha (Łacha gaj., Czaki leśn., Olszanka strażnica), Łączki, Nowa Ruda, Popiołki (Adamusy, Jurki, Podgórne, Podgórne gaj.), Pupkowizna (Pupkowizna gaj.), Serafin (Serafin gaj., Serafin terpentyniarnia), Swinia, Szablaki, Turośl (Potasie, Pieklik, Trzcínskie), Wanacja, Wyżęga (Klenkor), Zimna; razem 17 gromad.¹⁶

¹⁶ Biał. Dzienn. Wojew. 1933 nr 11 poz. 49.

3. Lata wojny.

Po wybuchu wojny gminy Gawrychy, Lyse i Turośl włączono do rejencji ciechanowskiej w Prusach Nowo-Wschodnich.¹⁷ Pozostałe gminy i miasta byłego powiatu kolneńskiego oraz obszar powiatu grajewskiego znalazły się w obwodzie białostockim Republiki Białoruskiej, a od lipca 1941 r. w okręgu Bezirk Białystok. Rosjanie podzielili obwód białostocki na 3 rejony miejskie (w Białymstoku, Grodnie i Łomży) oraz 23 rejony wiejskie. W nazwach zachowano obowiązującą w Związku Radzieckim strukturę administracyjną: republiki dzieliły się na obwody, rejony i sielsowiety, które odpowiadały w polskim podziale administracyjnym województwom, powiatom i gminom, były jednak pod względem obszaru jednostkami mniejszymi. Okręg Bezirk Białystok podzielony został na osiem jednostek szczebla powiatowego i 114 jednostek niższych. Komisariat (powiat) miejski był w Białymstoku, komisariaty wiejskie w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Grajewie, Grodnie, Łomży, Sokółce i Wołkowysku. Komisariatom obwodowym podlegały jednostki terytorialne w postaci gmin zbiorczych, te dzieliły się na gminy /nie zawsze/ i sołectwa.¹⁸

Podczas wojny utworzono dużo nowych gromad wydzielając je z dotychczasowych. W gminie Jedwabne w 1941 r. powstały gromady Konopki Chude i Konopki Thuste, obie z gromady Konopki; w gminie Mały Płock w 1941 r. Cwaliny Małe z Cwalin; w gminie Przytuły w 1941 r. Konopki z Wypychy, Kubra Szlachta z Kubry; w gminie Rogienice w 1940r. Rogienice Piaseczne z Rogienice, w 1941 r. Baliki z Serwatki, Budy Mikołajewo z Kisielnica Nowiny, Drożęcín Lubiejewo z Pęza, Górki Szewkowo z Górki, w 1942r. Zalesie z Karwowa.¹⁹

B. PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Dnia 22 sierpnia 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego przywrócił dawne województwa, powiaty, gminy i gromady. Terytorium województwa białostockiego uległo pomniejszeniu, bowiem powiaty grodzieński, wołkowyski i część augustowskiego włączono do Związku Radzieckiego. Jednakże od 7 lipca 1945 r. przyłączono ponownie powiat łomżyński, a z dniem 29 maja 1946 r. powiaty etcki, gołdapski i olecki.²⁰

¹⁷ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka dzieje miasta*, Warszawa 1975, s. 245.

¹⁸ M. Gnatowski, *Białostoczczyzna w latach wojny i okupacji hitlerowskiej. Zarys dziejów politycznych regionu*, t. 1, Białystok 1979, s. 122, 199, 229, 235. Tenże, *Region łomżyński w granicach ZSRR /wrzesień 1939- czerwiec 1941/. Nowe aspekty i problemy badawcze*, „*Studia Łomżyńskie*” 1991, t. 3, s. 54. W. Monkiewicz, *Hitlerowski aparat policyjny w Łomży i powiecie łomżyńskim w latach 1941-1944*, „*Studia Łomżyńskie*” 1989, t. 2, s. 146.

¹⁹ Archiwum Państwowe w Białymstoku. Urząd Wojewódzki, sygn. 922 k. 39, sygn. 923 k. 66-83.

²⁰ Dz. Ust. 1944 nr 2 poz. 8; 1945 nr 27 poz. 167; 1946 nr 28 poz. 177.

Z dniem 22 kwietnia 1948 r., z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1948 r. przywrócono powiat kolneński. W jego skład weszły: z powiatu łomżyńskiego gminy miejskie Kolno i Stawiski oraz gminy wiejskie Czerwone, Jedwabne, Mały Płock i Stawiski; z powiatu ostrołęckiego gminy wiejskie Gawrychy, Łyse i Turośl; z powiatu grajewskiego gminy wiejskie Grabowo i Lachowo.²¹ Nowy powiat kolneński obejmował wszystkie gminy odłączone w 1932 r. do powiatu ostrołęckiego, natomiast z powiatu łomżyńskiego nie wróciło miasto Jedwabne oraz gminy wiejskie Jedwabne, Przytuły i Rogienice. Niejako w ich miejsce przybyły gminy Grabowo i Lachowo. Aby zrozumieć dalsze podziały administracyjne, należy poznać gromady nowych gmin. W 1933r. w ich skład wchodziły gromady i miejscowości:

1. Gmina **Grabowo**: Andrychy, Bagińskie, Ciemianka (Ciemianka maj., Jadrówek), Chelchy, Grabowo (Grabowo maj., Borzymy), Golanki, Grabowskie, Guty-Stare (Poddenki, Sokołówka), Guty-Podlesne, Kamińskie, Konopki-Białystok (Sulimy), Konopki-Monety, Łebki-Małe, Łebki-Wielkie, Łubiane, Marki, Milewo (Gałazki), Pasichy, Przyborowo, Skroda-Mała, Skroda-Wielka, Świdry-Dobrzyce, Świdry-Podlesne, Surały, Wiszowate, Zabiele, Żebrki; razem 27 gromad.

2. Gmina **Lachowo**: Bialiki, Brzózki, Brzozowo, Danowo, Filipki-Małe, Filipki-Duże, Górskie, Glinki (Glinki maj.), Koziki, Kosaki, Kowalewo, Kumelsk (Kumelsk maj.), Kielcze-Kopki, Kielcze-Stare (Bagiennice), Lachowo (Lachowo maj.), Okurowo, Obiedzino (Laskowiec, Jask), Rydzewo-Świeżki, Truszki Patory, Truszki-Zalesie, Truszki-Kuczę, Tyszki-Wądołowo, Wszebory, Wykowo (Dobyty, Żebry; razem 25 gromad.²² Podczas wojny w tych gminach nie utworzono nowych gromad.

Powojenne dzieje podziałów administracyjnych można podzielić na trzy okresy: czas funkcjonowania gmin (1944-1954), okres gromad (1955-1972) i ponowne istnienie gmin, ale nie w ramach powiatów.

1. Podział powiatu na gromady

Dnia 25 września 1954 r. wyszła ustawa o reformie podziału administracyjnego wsi i o powołaniu gromadzkich rad narodowych. Rząd uczynił to w celu „włączenia coraz szerszych rzesz pracujących do udziału w rządzeniu państwem, rozwijaniu ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi; sprawniejszego zaspokajania potrzeb materialnych i kulturalnych ludności; dalszego zbliżenia organów władzy państwowej do najszerzych mas pracujących wsi”. W miejsce dotychczasowych gmin i gromad utworzono nowe gromady jako jednostki podziału administracyjnego wsi. W skład gromady wchodziły wsie położone na terenie jednej gminy lub sąsiadujących ze sobą gmin, powiązanych komunikacyjnie oraz posiadające wspólne urządzenia gospodarcze, kulturalne lub zdrowotne. Liczba mieszkańców nowej gromady miała wynosić od jednego do trzech tysięcy, odległość

²¹ Dz. Ust. 1948 nr 12 poz. 97.

²² Biał. Dzień. Wojew. 1933 nr 11 poz. 49.

od siedziby gromadzkiej rady narodowej najwyżej trzy kilometry, powierzchnia od 15 do 50 km.²³

Dnia 4 października 1954 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku dokonała podziału na nowe gromady, które składały się z dotychczasowych gromad.

1. Zbójna z dotychczasowych gromad: Dębniki, Morgowniki i Zbójna oraz miejscowość Laski kolonia z dotychczasowej gromady Laski z gminy Gawrychy.

2. Lipniki: Lipniki i Tartak z gminy Łyse.

3. Ksepki: Ksepki, Łączki i Wanacja z gminy Turośl.

4. Zabiele: Kolimagi i Zabiele z gminy Czerwone.

5. Mały Płock: Budy Kozłowska, Budy Żelazne, Mały Płock I, Mały Płock II i Wygrane z gminy Mały Płock.

6. Kąty: Cwaliny Duże, Cwaliny Małe, Kąty, Mściwuje, Ruda Skroda i Rudka Skroda z gminy Mały Płock.

7. Korzeniste: Korzeniste, Krukówka, Rakowo Nowe, Rakowo Stare i Zalesie z gminy Mały Płock.

8. Borkowo: Borkowo z gminy Mały Płock.

9. Grabowo: Gołanki, Grabowo, Grabowskie, Guty Podlesne, Guty Stare, Świdry Dobrzyce, Świdry Podlesne z gminy Grabowo.

10. Skroda Wielka: KBonopki Białystok, Konopki Monety, Wiszowate, Skroda Mała, Skroda Wielka i Zabiele z gminy Grabowo.

11. Czerwone: Czerwone z gminy Czerwone.

12. Przyborowo: Andrychy, Bagińskie, Chelchy, Łebki Małe, Łebki Wielkie, Milewo i Przyborowo z gminy Grabowo.

13. Michny: Barzykowo, Chmielewo, Dziegiele, Kuczyny, Michny, Rogale, Sokoły i Trafity z gminy Stawiski.

14. Cedry: Cedry, Mieczki, Mieszolki, Rostki i Żelazki z gminy Stawiski oraz Lisy z gminy Przytuły w powiecie łomżyńskim.

15. Jurzec Włociański: Cwaliny, Jurzec Szlachecki, Jurzec Włociański i Olszewo Góra z gminy Stawiski.

16. Budy Stawiskie: Budy Poryckie, Budy Stawiskie, Hipolitowo, Ignacowo, Wilczewo i Zaborowo z gminy Stawiski.

17. Kumelsk: Glinki, Kowalewo, Kumelsk i Truszki z gminy Lachowo.

18. Lachowo: Kielcze Kopki, Kielcze Stare, Kosaki, Lachowo, Tyszki, Wądołowo i Wszebory z gminy Lachowo.

19. Okurowo: Brzozowo, Brzóska, Danowo, Filipki Duże, Filipki Małe, Górskie, Okurowo i Żebry z gminy Lachowo.

20. Baba: Baba, Brzozowa, Plewki i Szafranki z gminy Łyse oraz Czarnia i Złota Góra z gminy Gawrychy.

²³ Dz. Ust. 1954 nr 43 poz. 191. M. Bartniczak, Podziały administracyjne w powiecie Ostrów Mazowiecka, w: Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu, Warszawa 1975, s. 281.

21. Dobrylas: Dobrylas i Jurki z gminy Gawrychy oraz Piasutno Żelazne z gminy Czerwone.
  22. Cieciorzy: Cieciorzy z gminy Turośl, Poredy i Siwki z gminy Gawrychy oraz Gietki z gminy Czerwone.
  23. Ptaki: Charubiny, Dudy Nadrzeczne, Pupki, Ptaki, Samule i Waszki z gminy Czerwone oraz Adamusy i Trzczańskie z gminy Turośl.
  24. Tyszki Łabno: Czernice, Gromadzyń Stary, Gromadzyń Wykno, Pachuczyn i Tyszki Łabno z gminy Czerwone oraz Rydzewo Świątki z gminy Lachowo.
  25. Łosewo: Janowo i Łosewo z gminy Mały Płock oraz Niksowizna z gminy Czerwone.
  26. Surały: Ciemianka, Kamińskie, Łubiane, Marki, Pasichy, Surały i Żebrki z gminy Grabowo oraz Grądy Michały, Grądy Możdzenie i Stawiane z gminy Szczuczyn w powiecie grajewskim.
  27. Wincenta: Rupin i Wincenta z gminy Czerwone oraz Bialiki i Wykwo z gminy Lachowo.
  28. Dudy Puszczańskie: Antonia, Dudy Puszczańskie, Grądzkie, Tyczek Warmiak z gminy Łyse oraz Antonia z gminy Myszyniec w powiecie ostrołęckim.
  29. Kuzie: Gawrychy, Kuzie, Popiołki i Wyk z gminy Gawrychy.
  30. Łyse: Dawia, Dęby, Łyse i miejscowości Górki, Nadsiastem, Wielkie Okrągłe i Zagrzędzie z dotychczasowej gromady Wejdo z gminy Łyse oraz gromady Pupkowizna i kolonie Serafin z gromady Serafin z gminy Turośl
  31. Zalas: Piątkowizna, Zalas i miejscowości Silipki i Wejdo z gromady Wejdo z gminy Łyse oraz Klękor z gminy Turośl.
  32. Turośl: Cieloszka, Nowa Ruda, Potasie i Turośl oraz kolonie Popiołki z gromady Popiołki z gminy Turośl.
  33. Kozioł: Górszczyzna i Kozioł z gminy Czerwone, Szablaki oraz kolonie Łacha położone za jeziorem Łacha z gromady Łacha i wieś Popiołki z gromady Popiołki z gminy Turośl.
  34. Zaskrodzie: Koziki Olszyny i Obiedzino z gminy Lachowo, Wścieklice z gminy Mały Płock, Zaskrodzie i kolonie Dzierzbia z gromady Dzierzbia z gminy Stawiski.
  35. Ruda Osowiecka: Bienduszka, Gontarze, Osowiec, Pianki, Stanisławowo oraz wieś Łaski z gromady Łaski z gminy Gawrychy.
  36. Leman: Leman i Zimna oraz wieś Łacha z gromady Łacha z gminy Turośl.
  37. Krusza: Charubin i Krusza oraz wieś Serafin z gminy Turośl.
  38. Poryte Włościańskie: Budziski, Józefowo, Poryte Szlacheckie, Poryte Włościańskie oraz wieś Dzierzbia z gromady Dzierzbia z gminy Stawiski.
- W tych podziałach przekroczono granice powiatów, bowiem włączono: z gminy Gawrychy dotychczasową gromadę Gąski do powiatu ostrołęckiego; z gminy Myszyniec w powiecie ostrołęckim do powiatu kolneńskiego dotychczasową gromadę Antonia; z gminy Szczuczyn w powiecie grajewskim do

powiatu kolneńskiego dotychczasowe gromady Grądy Michały, Grądy Możdzenie i Stawiane; z gminy Przytuły w powiecie łomżyńskim do powiatu kolneńskiego dotychczasową gromadę Lisy.²⁴ Od 29 lutego 1956 r. wieś Antonia wróciła do powiatu ostrołęckiego, od 27 października 1959 r. z gromady Niedźwiadna w powiecie grajewskim do gromady Suraty w powiecie kolneńskim włączono wsie Brzeżno, Kownacin i Wojstawy oraz przysiółek Kownacinek.²⁵ Wśród wymienionych miejscowości powiatu kolneńskiego pojawiła się nazwa Charubin, bowiem od 29 maja 1953 r. zastąpiła ona dotychczasową nazwę wsi Świnia.²⁶

W 1956 r. w oficjalnym wydawnictwie podano, iż dokonana przed dwoma laty reforma podziału administracyjnego wsi odpowiadała potrzebom gospodarczym i społecznym kraju. Na miejsce 3000 gmin powstało 8759 gromad i 87 osiedli. W 1954 r. utworzono 19 powiatów, w rok potem 26 powiatów. W 1960 r. informowano o zmniejszeniu liczby gromad do 6333, czego domagały się rady narodowe i ludność. Zniesienie około 2400 spowodowane zostało troską o umocnienie gromady, o utworzenie silniejszej oddolnej jednostki administracyjnej z należyтым zapleczem gospodarczym. Z dniem 1 stycznia 1962 r. zniesiono dalszych 1086 gromad, zwiększając tym samym pozostałe gromady do średniej 2910 mieszkańców oraz 56,3 km² powierzchni. Z dniem 1 stycznia 1969 r. „realizując zadania związane z dalszym umocnieniem rad narodowych” zniesiono 560 gromad, pozostawiając 4672 gromady.²⁷

Również w powiecie kolneńskim zaszły zmiany. Od 29 lutego 1956 r. z gromady Dudy Puszczańskie przeniesiono do gromady Łyse obszar wsi Tycezek o pow. 43,38 ha stanowiącą kolonię Worek. Od 1 stycznia 1958 r. zniesiono gromady: 1. Michny i Cedry tworząc z ich obszarów gromadę Stawiski. 2. Krusza włączając wieś Serafin i przyległy obszar lasów państwowych Nadl. Lipniki do gromady Łyse oraz wsi Charubin i Krusza do gromady Turośl. Od 31 grudnia 1959 r. z gromady Tyszki-Łabno do gromady Lachowo przeniesiono wieś Rydzewo Świątki oraz z gromady Zaskrodzie do gromady Poryte Włociańskie kolonię Dzierzbia i obszar lasów państwowych Nadl. Mały Płock obejmujący oddziały 26, 28-31. Z tą samą datą zniesiono gromady: 1. Przyborowo i Skroda Wielka włączając je do gromady Grabowo. 2. Borkowo, Tyszki-Łabno i Zaskrodzie tworząc z nich gromadę Kolno. 3. Łosewo włączając wieś Łosewo do gromady Kąty, wieś Niksowizna do gromady Dobrylas, wieś Jazowo do gromady Kolno. 4. Ruda Osowiecka włączając ją do gromady Zbójna. 5. Koziół włączając wsie Górszczyzna i Koziół oraz obszar lasów państwowych Nadl. Kolno oddziały 1-51 i 83-85 do gromady Czerwone, kolonię Łacha do gromady Leman, wieś Szablaki i kolonię

²⁴ Dz. Urz. WRN w Białymstoku 1954 nr 10 poz. 49.

²⁵ Dz. Ust. 1959 nr 65 poz. 390. Dz. Urz. WRN w Białymstoku 1956 nr 2 poz. 27.

²⁶ Monitor Polski 1953 nr 11 poz. 572.

²⁷ Podział administracyjny PRL, Warszawa 1956, s. 1. Podział administracyjny PRL, Warszawa 1960, s. 11. Podział administracyjny PRL, Warszawa 1966, s. 1. Podział administracyjny PRL, Warszawa 1969, s. 1.

Popiołki do gromady Turośl. 6. Kumelsk i Okurowo włączając je do gromady Stawiski. 7. Jurzec Włociański włączając ją do gromady Stawiski. 8. Budy Stawiskie włączając ją do gromady Poryte Włociańskie. 9. Wincenta włączając ją do gromady Czerwone. 10. Ptaki włączając wsie Adamusy i Trzczańskie, kolonię Podgórze oraz obszar lasów państwowych Nadl. Kolno obejmujący oddział 166 do gromady Turośl, wsie Charubiny, Dudy Nadrzeczne, Ptaki, Pupki, Samule i Waszki oraz obszar lasów państwowych Nadl. Kolno obejmujący oddziały 148-165 do gromady Zabiele. 11. Korzeniste włączając ją do gromady Mały Płock. 12. Dudy Puszczańskie włączając wsie Antonia, Dudy Puszczańskie, Grądzkie i Warmiak, kolonię Warmiak-Mołobudy i leśniczówkę Na Stefanowie oraz obszar lasów państwowych obejmujący oddziały 1-25, 27-36, 38-45 i 49-53 do gromady Zalas, wieś Tyczek i kolonię Tyczek-Noski oraz obszar lasów państwowych Nadl. Lipniki o powierzchni ogólnej 125 ha do gromady Łyse.

31 grudnia 1961 r. zniesiono gromady: 1. Cieciorzy włączając wieś Cieciorzy oraz obszar lasów państwowych Nadl. Kolno obejmujący oddziały 168, 169, 175-179, 186-190, 196-200 do gromady Turośl, wsie Poredy i Siwiki, kolonie Korwki i Krasny Borek oraz obszar lasów państwowych Nadl. Nowogród obejmujący oddziały 32-34 do gromady Dobrylas, wieś Gietki oraz kolonie Piasutno-Dymki, Piasutno-Kuzie, Piasutno-Łabnianki, Piasutno-Ludwy i Piasutno-Trzczańskie do gromady Zabiele. 2. Ksebki włączając wieś Ksebki do gromady Leman, wieś Łączki oraz przyległy obszar lasów państwowych Nadl. Lipniki o pow. 6 ha stanowiący uroczysko Łączki do gromady Zalas, wieś Warmacja - do gromady Turośl. 11 grudnia 1965 r. zniesiono gromadę Baba włączając wsie Baba i Szafranki do gromady Lipniki, wsie Brzozowa i Czarnia oraz kolonię Grądy - do gromady Kuzie, wsie Plewki i Złota Góra do gromady Łyse. 1 stycznia 1966 r. z gromady Zalas do gromady Łyse przeniesiono wieś Wejdo i kolonię Silipki. 1 stycznia 1969 r. zniesiono gromady: 1. Dobrylas włączając wsie Dobrylas, Jurki, Piasutno Żelazne, Poredy i Siwiki do gromady Zbójna, wieś Niksowizna do gromady Kąty. 2. Zabiele włączając wsie Gietki, Ptaki, Pupki i Samule do gromady Turośl, wsie Charubiny, Dudy Nadrzeczne i Waszki do gromady Czerwone, wsie Kolimagi i Zabiele do gromady Kolno. 3. Surawy włączając ją do gromady Grabowo. Ponadto z gromady Grabowo do gromady Stawiski przeniesiono wsie Skroda Mała i Zabiele. 1 stycznia 1972 r. zniesiono gromady: 1. Kąty włączając wsie Łosewo i Niksowizna do gromady Kolno; Cwality Duże i Cwality Małe, Kąty Mściwuje, Ruda Skroda i Rudka-Skroda do gromady Mały Płock. 2. Kuzie włączając wsie Brzozowa i Czarnia do gromady Lipniki; Gawrychy, Kuzie, Popiołki i Wyk do gromady Zbójna. 3. Poryte Włociańskie włączając wsie Budy Poryckie, Budy Stawiskie, Budziski, Dzierzbia, Hipolitowo, Ignacewo, Poryte Szlacheckie, Poryte Włociańskie, Wilczewo i Zaborowo do gromady Stawiski, a Józefowo do gromady Mały Płock. Wtedy też z gromady Turośl do gromady Kolno przeniesiono wieś Gietki.²⁸ 1 stycznia 1972

²⁸ Dz. Urz. WRN w Białymstoku 1956 nr 2 poz. 5; 1957 nr. 4 poz. 12; 1959 nr 9 poz. 57, 58; 1961 nr 13 poz. 194; 1965 nr 13 poz. 151; 1965 nr 16 poz. 187; 1968 nr 8 poz. 64; 1971 nr 18 poz. 232, 233.

r. nastąpiła też zmiana granic powiatu: z gromady Stawiski włączono do gromady Jedwabne w powiecie łomżyńskim wieś Olszewo-Góra oraz z gromady Zbójna - do gromady Nowogród w powiecie łomżyńskim lasy i wieś Morgowniki o pow. 235,02 ha, a z powiatu łomżyńskiego do powiatu kolneńskiego z gromady Romany do gromady Grabowo wsie Gnatowo, Kurkowo, Rosochate i Siwki. Wreszcie 1 stycznia 1973 r. z powiatu kolneńskiego do powiatu ostrołęckiego przeniesiono obszar sołectw Brzozowa i Czarnia.²⁹

2. Czas funkcjonowania samych gmin

Na mocy ustawy z 29 listopada 1972 r., od 1 stycznia 1973 r. zniesiono dotychczasowy podział terenów wiejskich na gromady i osiedla, a utworzono gminy jako podstawowe jednostki podziałów administracyjno-gospodarczych na terenach wiejskich, stwarzające ze względu na swe rozmiary, potencjał gospodarczy i urządzenia odpowiednie warunki do kierowania rozwojem gospodarczym i społeczno-kulturalnym dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców.³⁰ Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z 9 grudnia 1972 r. w powiecie kolneńskim ustanowiono następujące gminy, a w nich sołectwa, do których wchodziła jedna lub więcej miejscowości. Oto sołectwa w poszczególnych gminach.

1. Gmina **Grabowo**: Andrychy, Bagińskie, Brzeźno, Ciemianka, Chetchy, Gnatowo, Golanki, Grabowo, Grabowskie, Grądy-Michały, Grądy-Możdżenie, Guty Podleśne, Kamińskie, Konopki-Białystok, Konopki-Monety, Kownacin, Kurkowo, Łebki Duże, Łebki Małe, Łubiane, Marki, Milewo-Gałązki, Pasichy, Przyborowo, Rosochate, Siwki, Skroda Wielka, Stare Guty, Stawiane, Surały, Swidry-Dobrzyce, Swidry Podleśne, Wiszowate, Wojsławy, Żebrki oraz część gruntów Nadl. Mały Płock o pow. 176,39 ha obejmujący oddziały 1, 2, 5, 19-23.

2. Gmina **Kolno**: Borkowo, Czernice, Czerwone, Gietki, Górszczyzna, Gromadzyn-Wykno, Janowo, Kolimagi, Koziki-Olszyny, Kozioł, Łosewo, Niskowizna, Obiedzino, Pachuczyn, Rupin, Stary Gromadzyn, Tyszki-Łabno, Waszki, Wincenta, Wścieklice, Zabiele, Zaskrodzie oraz część gruntów Nadl. Mały Płock o pow. 188,23 ha 32-33, 53-56, 57/2, 58/2, 59/2, 60/2 i część gruntów Nadl. Kolno o pow. 1985,39 ha obejmująca oddziały 1-51, 77-90, 164, 165, 173-176, 184, 185.

3. Gmina **Lachowo**: Bialiki, Brzozowo, Brzózki, Danowo, Filipki Duże, Filipki Małe, Glinki, Górskie, Kielcze-Kopki, Kossaki, Kowalewo, Kumelsk, Lachowo, Okurowo, Rydzewo-Swiątki, Stare Kielcze, Truszki-Patory, Truszki-Zalesie, Tyszki-Wądołowo, Wszebory, Wykowo, Żebry oraz część gruntów Nadl. Mały Płock o pow. 583,24 ha obejmująca oddziały 3, 4, 6-13, 24-31, 34-36.

4. Gmina **Łyse**: Antonia, Baba, Dawia, Dęby, Dudy Puszczańskie, Grądzkie, Klenkor-Wyżega, Lipniki, Łyse, Łączki, Piątkowizna, Plewki, Pupkowitzna, Serafin, Szafranki, Tartak, Tyczek, Warmiak, Wejdo, Zalas, Złota Góra

²⁹ Dz. Ust. 1971 nr 32 poz. 291; 1972 nr 50 poz. 322.

oraz część gruntów Nadl. Lipniki o pow. 5211,71 ha obejmująca oddziały 1-183, 192/3-194, 284-303.

5. Gmina **Mały Płock**: Budy-Kozłówka, Budy Żelazne, Cwaliny Duże, Cwaliny Małe, Józefowo, Kąty, Korzeniste, Krukówka, Mały Płock Pierwszy, Mały Płock Drugi, Mściwuje, Nowe Rakowo, Ruda Skroda, Rudka Skroda, Stare Rakowo, Wygrane i Zalesie oraz część gruntów Nadl. Mały Płock o pow. 1111,11 ha obejmująca oddziały 83-99, 100-125 i część gruntów Nadl. Nowogród o pow. 23,91 ha obejmująca oddział 309.

6. Gmina **Stawiski**: Barzykowo, Budy Poryckie, Budy Stawiskie, Budziski, Cwaliny, Cedry, Chmielewo, Dzierzbia, Dziegiele, Hipolitowo, Ignacewo, Jurzec Szlachecki, Jurzec Włociański, Kuczyny, Lisy, Michny, Mieczki-Sucholaszczki, Mieszolki, Poryte Szlacheckie, Poryte Włociańskie, Rogale, Rostki, Skroda Mała, Sokoły, Tafiły, Wilczewo, Zabiele, Zaborowo i Żelazki oraz część gruntów Nadl. Mały Płock o pow. 890,67 ha obejmująca oddziały 39-52, 61-82.

7. Gmina **Turośl** : Adamusy, Charubin, Chabiny, Cieciorzy, Cieloszka, Dudy Nadrzeczne, Krusza, Ksebki, Leman, Łacha, Nowa Ruda, Popiołki, Potasie, Ptaki, Pupki, Samule, Szablaki, Trzczańskie, Turośl, Wanacja, Zimna oraz część gruntów Nadl. Kolno o pow. 4332,37 ha obejmująca oddziały 52-76, 91-163, 177-183, 186-226.

8. Gmina **Zbójna**: Bienduszka, Dębniki, Gawrychy, Gontarze, Jurki, Kuzie, Laski, Osowiec, Pianki, Piasutno Żelazne, Popiołki, Poredy, Ruda Osowiecka, Siwki, Stanisławowo, Tabory-Rzym, Wyk, Zbójna oraz część gruntów Nadl. Lipniki o pow. 2307,66 ha obejmująca oddziały 184-192/2, 195-207, 209-283 i część gruntów Nadl. Nowogród obejmująca oddziały 1-147, 151-308.³⁰

1 czerwca 1975 r., w oparciu o ustawę z 28 maja tego roku utworzono między innymi województwa łomżyńskie i ostrołęckie. Gminy Grabowo, Kolno, Lachowo, Mały Płock, Stawiski, Turośl i Zbójna włączono do pierwszego województwa, zaś gminę Łyse do województwa ostrołęckiego. W ustawie pisano: „W celu dostosowania podziału administracyjnego do potrzeb przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stworzenia warunków bardziej sprawnego zarządzania gospodarką narodową oraz funkcjonowania organów władzy i administracji państwowej, a także w celu lepszego zaspokojenia rosnących potrzeb społeczeństwa” wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny na jednostki stopnia podstawowego i stopnia wojewódzkiego. Pierwszymi były gminy i miasta oraz dzielnice większych miast, drugimi województwa w liczbie 49, miasto stołeczne Warszawa, miasto Kraków, Łódź i Wrocław.³¹ Dla miasta Kolno i dla gminy Kolno utworzono wspólną radę narodową.

W 1976 r. (brak daty dziennej) zniesiono gminę Lachowo włączając jej obszar do gminy Kolno. 2 lipca tego roku z gminy Rogienice Wielkie (w

³⁰ Dz. Ust. 1972 nr 49 poz. 312.

³¹ Dz. Ust. 1975 nr 16 poz. 91; 1975 nr 17 poz. 92.

powiecie łomżyńskim) włączono do gminy Mały Płock sołectwa Chłudnie, Kołaki-Strumienie, Kołaki - Wietrzychowo, Popki, Rogienice Wielkie, Rogienice - Wypychy, Śmiarowo, Waśki i Włodki; z gminy Rogienice Wielkie do gminy Stawiski sołectwa Karwowo, Wysokie Małe i Zalesie; z gminy Przytuły (w powiecie łomżyńskim) do gminy Stawiski sołectwa Bagienice, Gardoty, Grzymki, Ramoty, Romany, Obrytki i Wilamowo.³²

1 stycznia 1984 r. z gminy Stawiski przeniesiono do gminy Przytuły sołectwa: Gardoty, Obrytki i Wilamowo; 1 stycznia 1986 r. z gminy Stawiski włączono do gminy Przytuły obszar wsi Grzymki o pow. 226,09 ha oraz z gminy Grabowo do gminy Jedwabne (w powiecie łomżyńskim) obszar wsi Brzeźno o pow. 608,02 ha; od 1 lipca 1990 r. z gminy Stawiski włączono do gminy Przytuły grunty wsi Bagienice o pow. 217,19 ha.³³ Te zmiany ogłaszano w pismach oficjalnych. Nie wspomniano w nich o przekształceniach sołectw. Te zmiany można zauważyć porównując sołectwa z 1973 r. i sołectwa podane w spisach wojewódzkich: województwa łomżyńskiego z września 1987 r. i województwa ostrołęckiego z września 1990 r. W województwie łomżyńskim umieszczono ponadto miejscowości, jakie były w sołectwach. pozwoli to odnaleźć miejscowości nie będące siedzibami sołectw; gdy sołectwo obejmowało tylko jedną miejscowość, od której wzięło nazwę, zostanie tutaj pominięte.

1. Gmina Grabowo. W 1973 i 1987 r. były te same sołectwa, jedynie Brzeźno odeszło do gminy Stawiski. Miejscowości: Ciemianka (Jagłówek), Konopki - Białystok (Sulimy), Kurkowo (Dąbrowa), Milewo - Gałązki (Gałązki), Stare Guty (Guty - Poddenki, Nowiny - Sokołówka), Świdry - Dobrzyce (Borzymy).

2. Gmina Kolno i przyłączony w 1976 r. obszar gminy Lachowo. Pozostały te same sołectwa. Miejscowości: Borkowo (Dalki), Brzózki (Nowe Brzózki), Janowo (Krzywe Dęby, Naddawki, Zabielnica, Zamarcie, Zamoście, Zamienica), Obiedzino (Łaskowiec), Stare Kielcze (Bagienice), Truszki - Patory (Truszki - Kucze), Zabile (Pastorczyk, Podłosiacze, Przymiarki, Zakałęń), Zaskrodzie (Podborkowie, Uwrócie).

3. Gmina Łyse. Pozostały te same sołectwa, brak spisu miejscowości w granicach sołectw.

4. Gmina Mały Płock (i sołectwa przyłączone w 1976 r. z gminy Rogienice Wielkie). W 1987 r. nie wymieniono sołectwa Rudka Skroda, ani tej miejscowości. Miejscowości: Chłudnie (Chojniak, Przebudówka), Mały Płock Pierwszy (Marwino, Poświętne, Mały Płock Nadleśnictwo), Rogienice Piaseczne (Przeczeki), Rogienice Wielkie (Cichy Las, Łazy, Olszanka, Piątek), Rogienice-Wypychy (Przedłazie), Włodki (Gródz, Na Górach).

³² Dz. Ust. 1976 nr 24 poz. 143. Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym oraz zmiany podziału administracyjnego, GUS, Warszawa 1990, s. 31.

³³ Dz. Urz. WRN w Łomży 1975 nr 5 poz. 15. Dz. Urz. Wojew. Łomż. 1984 nr 2 poz. 18; 1986 nr 1 poz. 8; 1990 nr 18 poz. 116. Dz. Ust. 1983 nr 70 poz. 314. Monitor Polski 1985 nr 46 poz. 308; 1990 nr 18 poz. 143.

5. Gmina Stawiski (i sołectwa z gminy Przytuły oraz Rogienice Wielkie). Powstało sołectwo Wysokie Wielkie. Miejscowości: Dzierzbia (Rosochacz), Jurzec Szlachecki (Olszewo Małe), Jurzec Włościański (Łojewek), Mieczki Sucholaszczycki (Mieczki Pieniążki), Poryte Włościańskie (Poryte Małe), Romany (Dąbrowa, Kupniki), Wysokie Wielkie (Poddęby), Zaborowo (Grabówek, Jewilin).

6. Gmina Turośl. Pozostały te same sołectwa. Miejscowości: Cieciora (Budziski, Kaliski, Kierzkowiec), Cieloszka (Rzechucka, Świerzk), Leman (Pudełko, Zapole), Łacha (Rogatka, Ugory, Za jeziorem), Turośl (Bączki, Jesionki, Pieklik, Turośl leśniczówka).

7. Gmina Zbójna. Pozostały te same sołectwa. Miejscowości: Dębny (Nowogród), Dobry Las (Galki, Grzymały, Jędrzejaki, Kał, Kokoszki, Plony, Sędrowskie, Szlaga, Dobry Las leśniczówka), Gawrychy (Gawrychy leśn.), Jurki (Zdrębisko), Kuzie (Brzeziny, Mięgosz, Pola), Łaski (Bandzulka), Osowiec (Osowiec leśn.), Piasutno-Żelazne (Chaběrki, Piasutno-Żelazne leśn.), Popiołki (Posada), Poredy (Poredy leśn.), Siwki (Korwki, Krasny Borek), Stanisławowo (Barszcze, Sochy), Tabor - Rzym (Jagłowiec, Sosnowy), Wyk (Budy), Zbójna (Budniki, Bzówka, Czarny Kał, Dłużewo, Dukat, Dziedzice, Parzychy).³⁴

W okresie międzywojennym i do 1954 r. siedziba gminy wiejskiej Jedwabne znajdowała się w mieście Jedwabnem, a zaraz po wojnie siedziba gminy Gawrychy była w Zbojnej.³⁵ Od 1954 r. siedziby nowych gromad i od 1973 r. siedziby gmin mieściły się w zasadzie w miejscowościach, od których gromady i gminy wzięły nazwę. Stan powiatu w 1990 r. przedstawia tabela nr 2.

Powierzchnia jest według stanu z 1 stycznia 1990 r., liczba ludności według stanu z 31 grudnia 1989 r. liczba jednostek urbanistycznych w mieście i sołectw w gminach z 1988 r.³⁶

III. POWIAT SZCZUCZYŃSKI (GRAJEWSKI)

A. OKRES MIĘDZYWOJENNY

1. Podział powiatu szczuczyńskiego na gminy i miejscowości

W 1921 r. w powiecie szczuczyńskim były trzy miasta: Szczuczyn - 4502 mieszkańców, Grajewo - 7346 i Rajgród - 2163 oraz 9 gmin wiejskich: Bełda - 4273 mieszkańców i 56 miejscowości, Białaszewo - 3897 i 29, Bogusze - 4701 i 38, Grabowo - 9237 i 68, Pruska - 3506 i 29, Radziłów - 5690 i

³⁴ Podział administracyjny województwa łomżyńskiego, do użytku wewnętrznego, Łomża wrzesień 1987, s. 8, 16, 22, 37, 45, 55. Wykaz nazw i siedzib urzędów miast, miast i gmin, gmin. Wykaz sołectw według poszczególnych jednostek podziału administracyjnego w ujęciu alfabetycznym, w województwie ostrołęckim, do użytku wewnętrznego, Ostrołęka wrzesień 1990, s. 20.

³⁵ Biał. Dzień. Wojew. 1933 nr 5 poz. 24; 1933 nr 12 poz. 55; 1934 nr 16 poz. 70; 1935 nr 4 poz. 27; 1935 nr 19 poz. 81; 1937 nr 8 poz. 47; 1937 nr 23 poz. 135; 1938 nr 5 poz. 48; 1938 nr 19 poz. 144; 1946 nr 10 poz. 68; 1948 nr 11 poz. 46; 1953 nr 11 poz. 42; 1954 nr 2 s. 3.

³⁶ Powierzchnia i ludność, s. 74, 80.

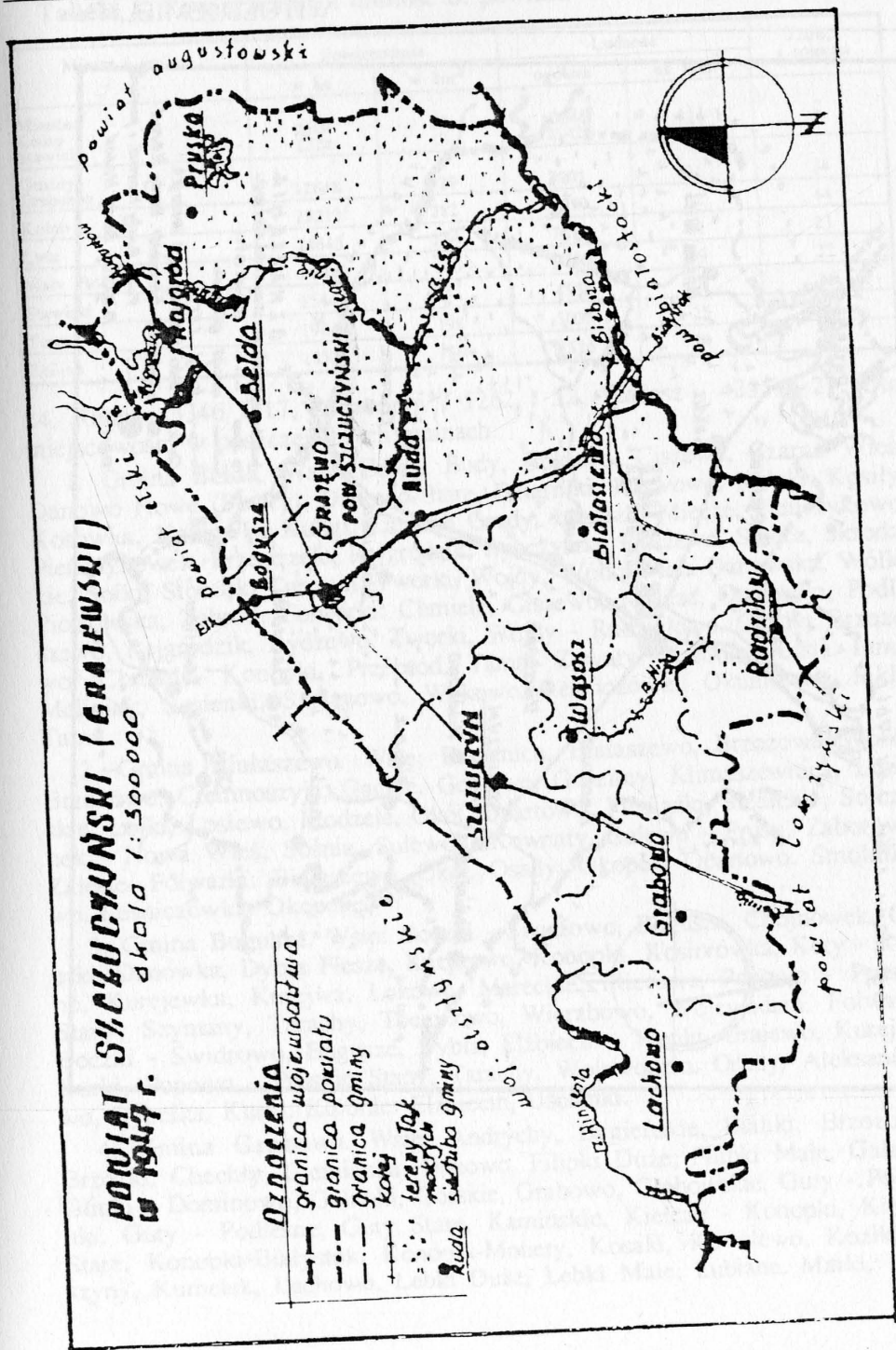

Tabela 1. Powierzchnia i ludność b. powiatu kolneńskiego w 1990 r.

Miasta i gminy	Powierzchnia		Ludność		J.urb. i sołectw
	w ha	w km ²	ogółem	na 1km ²	
Miasta:					
Kolno	2508	23	10348	413	2
Stawiski	1328	13	2542	191	-
Gminy:					
Grabowo	12848	129	3991	31	34
Kolno	28213	282	8959	32	44
Łyse	24645	246	7613	31	21
Mały Płock	14006	140	5430	39	27
Stawiski	15444	154	4538	29	36
Turośl	19843	198	5033	25	2
Zbojna	18577	186	4516	24	19

24, Ruda - 3346 i 17, Szczuczyn - 5262 i 52, Wąsosz - 4255 i 21. Oto miejscowości w poszczególnych gminach:

1. Gmina **Belda**. Wsie: Belda, Budy, Bukowo, Ciszewo, Czarna Wieś, Danowo Nowe (Patory), Danowo Stare, Dziarniki, Karwowo, Kołaki, Kosity, Kosówka, Kozłówka Kuligi, Łamane Grądy, Łazarze, Miecze, Pieńczykowo, Pieńczykówek, Przestrzele, Rajgródzik, Rybczyzna, Rydzewo, Sikora, Skrodzkie, Sołki, Stoczek, Turczyn, Tworki, Wojdy, Wólka Mała Danowska, Wólka Piotrowska, Zabród. Folwarki: Chmiele, Ciszewo, Miecze, Opartowo, Podliszewo, Rajgródzik, Rydzewo, Tworki, Wojdy - Radziejowo. Osady: Brzozowo, Chmiele, Konopki, Przebród, Tama, Zawaty. Kolonie: Lisia Jama, Maliniak, Sosienki, Szelałgowo, Wykovo. Leśniczówki: Okuniówek, Pikły, Tama.

2. Gmina **Białaszewo**. Wsie: Bagienice, Białaszewo, Brzozowa Wólka, Brzozowo, Ciemnoszyje, Gackie, Godlewo, Grozimy, Klimaszewnica, Lipińskie, Łojki, Łosiewo, Modzele, Okół, Opartowo, Pieniżki, Sienickie, Sojczynek - Nowa Wieś, Sośnia, Sulewo - Kownaty, Sulewo - Prusy, Zaborowo, Zalesie. Folwarki: Białaszewo, Okół. Osady: Okopek, Opartowo, Smolnikowo. Leśniczówka: Okopek.

3. Gmina **Bogusze**. Wsie: Boczki - Świdrowo, Bogusze, Chojnówek, Cyprki, Danówka, Dybła Flesze, Kacprowo, Konopki, Kosiorówka, Koty - Rybno, Kurejówka, Kurejwa, Łukowo, Mareckie, Mierucie, Popowo - Pruskie Stany, Szymany, Tarachy, Toczyłowo, Wierzbowo, Wojewodzin. Folwarki: Boczki - Świdrowo, Bogusze, Dybła, Elźbiecin - Pieńki, Grajewo, Kurejwa, Kurki, Popowo - Pruskie Stany, Tarachy, Wojewodzin. Osady: Aleksandrowo, Dybelka, Kurki. Kolonie: Elźbiecin, Uścianki.

4. Gmina **Grabowo**. Wsie: Andrychy, Bagińskie, Bialiki, Brzozowo, Brzózki, Chechły, Ciemianka, Danowo, Filipki Duże, Filipki Małe, Gałazki, Glinki - Dominowo, Gołanki, Górskie, Grabowo, Grabowskie, Guty - Poddeńki, Guty - Podleśne, Guty Stare, Kamińskie, Kielcze - Konopki, Kielcze Stare, Konopki-Białystok, Konopki-Monety, Kosaki, Kowalewo, Koziki-Olszyny, Kumelsk, Lachowo, Lębki Duże, Lębki Małe, Łubiane, Marki, Mile-

wo, Obiedzino, Okurowo, Pasichy, Przyborowo, Rydzewo-Świątki, Skroda Mała, Skroda Wielka, Suraty, Świdry-Dobrzyce, Świdry-Podlesne, Truszki-Kucze, Truszki-Patory, Truszki-Zalesie, Truszki-Wądołowo, Wiszowate, Przebory, Wykowo, Zabiele, Żebrki, Żebry. Folwarki: Bagienice, Bożymy, Brzózki, Ciemianka, Glinki-Dominowo, Grabowo-Sulimy, Lachowo, Nowiny (Sokołówka). Osady: Dobyły, Grabowo-Sulimy, Jadłówek, Laskowiec. Osada młyńska: Jask.

5. Gmina Pruska. Wsie: Barszcze, Dręstwo, Górskie, Grzędy, Karcewo, Kroszewo, Kroszewo Rudnik, Kroszówka, Orzechówka, Tajenko, Tajno, Woźna Wieś, Wólka Karwowska. Folwarki: Dręstwo, Kroszewo-Bendera, Pruska, Tajenko, Wólka Karwowska. Osady: Bułkowizna, Prostki, Rafałówka, Sosnówek, Wasilówka. Osada leśna: Bielał-Orzechówka. Leśniczówki: Bułkowizna, Choszczewo, Woźna Wieś. Kolonie: Dębowa Góra, Solistowska Góra.

6. Gmina Radziłów. Wsie: Borawskie-Awissa, Brodowo, Czaple, Czerwonki, Karwowo, Kieljany, Konopki-Awissa, Kownatki, Kramarzewo, Mikuty, Mścichy, Ostrowik, Rydzewo-Pieniążki, Rydzewo Szlacheckie, Stucz, Święcienin, Wiązownica, Zakrzewo. Osady młyńskie: Dziewięcin, Radziłów.

7. Gmina Ruda. Wsie: Białogrądy, Budne-Żarnowo, Kapice, Osowiec, Płochowo, Przechody, Ruda, Sojczyn Borowy, Sojczyn Grądowy, Wólka Piasieczna. Osady: Dębiec, Kownaty, Lipnik, Popławy. Tartak: Podlasek. Leśniczówki: Ruda, Sojczyn Borowy.

8. Gmina Szczuczyn. Wsie: Balcer, Barany, Bęckowo, Brzeźno, Bzury, Chojnowo, Czarnowo, Czarnówek, Danowo, Dołęgi, Grądy-Michały, Grądy-Możdżenie, Gutki-Kowalki, Guty-Stara Wieś, Jambrzyki, Koniecki Małe, Koniecki-Rostroszewo, Kownacin, Kownacinek, Kurki, Lipnik, Lempice, Mazewo, Milewo, Nieckowo, Niedźwiadna, Niedźwiedzkie, Obrytki, Przeszkoda, Rakowo, Skaje, Sokoły, Stawiane, Świdry-Awissa, Wojsławy, Wólka, Zacieczki, Załuski. Folwarki: Adamowo, Bęckowo, Bzury, Chojnowo, Czarnówek, Dołęgi, Gubernja, Mazewo, Miętusewo, Nieckowo, Zofjówka. Osada: Adamowo. Kolonie: Nowodwory, Zacieczki.

9. Gmina Wąsosz. Wsie: Bukowo Duże, Bukowo Małe, Jaki, Kędzierowo, Kudłaczewo, Ławsk, Modzele, Żebry. Folwarki: Kędzierowo, Ławsk, Modzele Żebry. Osady młyńskie: Ławsk, Wąsosz. Kolonia: Siankowizna. Leśniczówki: Smolniki, Stegny.³⁷

Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z 10 grudnia 1922 r. z gminy Grabowo wyłączono wsie: Bagienice, Białiki, Brzozowo, Brzózki, Danowo, Filipki Małe, Filipki Wielkie, Glinki, Górskie, Kiełcze Konopki, Kiełcze Stare, Kowalewo, Kossaki, Kumelsk, Koziki, Lachowo, Laskowiec, Obiedzin, Okurowo, Rydzewo, Tyszki, Truszki Patory, Truszki Zalesie, Truszki Kucze, Wykowo, Wszebory i Żebry tworząc z nich gminę wiejską Lachowo.³⁸

³⁷ Jak przypis 13.

³⁸ Dz. Ust. 1922 nr 115 poz. 1043.

W spisie powszechnym w powiecie szczuczyńskim wymieniono trzy miasta: Szczuczyn, Grajewo i Rajgród, co nie było ściśle odnośnie ostatniej miejscowości - osady miejskiej. W 1919 r. podano wszystkie miasta z obszaru Królestwa Polskiego, były tam m. in. Szczuczyn i Grajewo.³⁹ Rajgród stał się miastem dopiero od 1 stycznia 1924 r.⁴⁰ Od 1 lipca 1926 r. do gminy miejskiej włączono wsie Rajgrodzik i Zabród, folwarki Opartowo, Podliszki i Rajgrodzik, kolonie Młynisko, Podliszewską Wólkę i Posiołek Poduchowny; dotąd były one w gminie Belda.⁴¹

W dniu 13 sierpnia 1929 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zdecydowało, aby korespondencję przeznaczoną dla starostwa szczuczyńskiego adresować: „starostwo powiatowe w Grajewie”, to jest bez podawania nazwy powiatu. Były dwa powiaty szczuczyńskie, z których jeden należał do województwa białostockiego, a drugi do województwa wileńskiego.⁴² Jak wspomniano, od 1918 r. siedziba starostwa powiatu szczuczyńskiego była w Grajewie.⁴³

2. Podział gmin na gromady

14 sierpnia 1933r. wojewoda białostocki podzielił gminy wiejskie na gromady, które obejmowały jedną lub więcej miejscowości. Oto nazwy gromad w poszczególnych gminach powiatu szczuczyńskiego oraz miejscowości w gromadach:

1. Gmina **Belda**: Belda, Ciszewo (Ciszewo maj., Podliszewo E. maj.), Czarnawieś (Tama), Danowo (Danowo-Nowe, Danowo-Stare), Karwowo (Chmiele folw.), Kołaki, Kosyły (Pikły leśnictwo), Kosówka, Kozłówka (Przejma gaj.), Kuligi, Łamane-Grądy (Sosieńki, Maliniak, Wykowo), Łazary, Miecze, Pieńczykówek, Przestrzele, Rybczyzna (Ruda, Zarwały), Rydzewo (Bukowo), Skrodzkie, Sikora (Wólka Mała, Dziarmiki), Sołki, Stoczek, Tworki (Tworki maj.), Turczyn, Wojdy (Wojdy maj., Okoniówek), Wólka-Piotrowska; razem 26 gromad.

2. Gmina **Białaszewo**: Białaszewo, Bagienice, Brzozowo, Ciemnoszyje, Godlewo, Grozimy (Opatowo), Gackie, Klimaszewnica, Lipińskie, Łojki, Łosiewo, Modzele, Okół, Pieniążki, Sośnia, Sojczynek, Siennickie, Sulewo-Kownaty, Sulewo-Prusy, Wólka Brzozowa, Zaborowo, Zalesie; razem 22 gromady.

3. Gmina **Bogusze**: Boczki (Boczki folw., Dybełka), Bogusze (Bogusze maj.), Chojnówek, Cyrki, Danówko (Koszorówka), Dybła (Dybła maj.), Elzbiecin, Flesze (Grajewo), Kacprowo, Konopki kol. (Zarudzie), Konopki, Koty-Rybno, Kurejewka, Kurejwa (Kurejwa maj.), Łekowo, Mareckie, Mierucie,

³⁹ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919 nr 13 poz. 140.

⁴⁰ Dz. Ust. 1923 nr 111 poz. 888.

⁴¹ Dz. Ust. 1926 nr. 56 poz 328.

⁴² Biał. Dz. Wojew. 1929 nr 16 poz. 179.

⁴³ Podział administracyjny, Warszawa 1923, s. 1.

Popowo (Popowo folw.), Szymany (Kurki, Koniecbór, Nowiny), Tarachy (Tarachy maj., Kurki), Toczyłowo (Trochimowa-Góra), Uścianki, Wierzbowo, Wojewodzin (Wojewodzin maj.); razem 24 gromady.

4. Gmina **Grabowo**: Andrychy, Bagińskie, Ciemianka (Ciemianka maj., Jadrówek), Chelchy, Grabowo (Grabowo maj., Borzomy), Golanki, Grabowskie, Guty-Stare (Poddenki, Sokołówka), Guty-Podlesne, Kamińskie, Konopki-Białystok (Sulimy), Konopki Monety, Łebki-Małe, Łebki-Wielkie, Łubiane, Marki, Milewo (Gałązki), Pasichy, Przyborowo, Skroda-Mała, Skroda-Wielka, Świdry-Dobrzyce, Świdry-Podlesne, Surały, Wiszowate, Zabiele, Żebrki; razem 27 gromad.

5. Gmina **Lachowo**: Bialiki, Brzózki, Brzozowo, Danowo, Filipki-Małe, Filipki-Duże, Górskie, Glinki (Glinki maj.), Koziki, Kosaki, Kowalewo, Kumelsk (Kumelsk maj.), Kielcze-Kopki, Kielcze-Stare (Bagienice), Lachowo (Lachowo maj.), Okurowo, Obiedzino (Laskowiec, Jask), Rydzewo-Świeżki, Truszki Patory, Truszki-Zalesie, Truszki-Kucze, Truszki-Wądołowo, Wszebory, Wykowo (Dobyty), Żebry; razem 25 gromad.

6. Gmina **Pruska**: Barszcze (Podsolistów), Dreństwo, Górskie, Grzędy, Kroszewo (Rafałówka), Karczewo, Kroszówka, Orzechówka, Pruska, Tajenko, Tajno-Stare, Tajno-Łanowe, Tajno-Podjeź, Woźnawieś, Wólka-Karwowska (Wasilówka), Bułkowizna; razem 16 gromad.

7. Gmina **Radziłów**: Brodowo, Borawskie, Czerwonki (Dziewięcin), Karwowo, Kieljany, Konopki, Kownatki, Kramarzewo, Mikuty, Mścichy, Ostrowik, Radziłów, Rydzewo-Pieniązki, Rydzewo Szlacheckie, Święcienin, Słucz, Wiązownica, Zakrzewo (Czaple); razem 18 gromad.

8. Gmina **Ruda**: Ruda (Lipnik), Sojczyn-Borowy (Podlasek, Kownata), Przechody, Białogrądy, Osowiec, Wólka-Piaseczna, Budne (Popławy), Płochowo, Kapice (Dębiec), Sojczyn-Grądowny; razem 10 gromad.

9. Gmina **Szczuczyn**: Niedźwiadna, Mazewo, Kurki, Brzeźno, Kownacin (Kownacinek), Wojsławy, Obrytki, Stawiany, Grądy-Michały, Grądy-Możdżenie, Lępice Koniecki-Roztroszewo, Koniecki-Małe, Jambrzyki, Dołęgi, Sokolę, Czarnówek, Chojnowo, Czarnowo, Załuski, Świdry-Awissa (Męfusewo), Barany, Skaje (Balcer, Gubernia), Wólka, Rakowo (Przeszkoda), Zacieczki, Bęckowo, Lipnik, Gutki, Guty, Bzury (Adamowo, Zofjówka), Danowo, Niedźwieckie, Nieckowo, Milewo; razem 35 gromad.

10. Gmina **Wąsosz**: Wąsosz (Komosewo), Szwelczyn, Kędziorowo (Dybla, Majątek rozparc.), Kudłaczewo, Żebry (Żebry maj., Sejmikowy maj., Stegny, Smolniki, Żebry kol.), Bukowo-Duże (Bukowo-Małe, Siankowizna), Ławsk (Ławsk młyn), Modzele (Modzele maj.), Jaki, Szymany, Niebrzydy, Nieciki; razem 12 gromad.⁴⁴

⁴⁴ Biał Dz. Wojew. 1933 nr 11 poz. 49; 1935 nr 20 poz. 83.

Przed wojną utworzono kilka gromad: w gminie Wąsosz w 1937 r. gromadę Komosewo wydzieloną z gromady Wąsosz; w gminie Belda - gromadę Ciszewo maj. z Ciszewa; w gminie Bogusze gromadę Koszorówka z Danowa, Kurki z Szyman i Szymany Kolonia z Szyman.

3. Lata wojny

W 1947 r. Urząd Wojewódzki w Białymstoku zebrał dane z całego województwa o zmianach, jakie zaszły od 1 września 1939 r. do 1 kwietnia 1947 r. W niektórych powiatach powstało wiele nowych gromad względnie dawne gromady przyłączono do sąsiednich. W powiecie grajewskim jedynie w dwóch gminach zaistniały drobne zmiany: w 1940 r. w gminie Belda gromadę Tworki włączono do gromady Skrodzkie, w 1943 r. w gminie Pruska wieś Grzędy została całkowicie spalona przez okupanta i nie została odbudowana.⁴⁶

B. PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Rozporządzeniem Rady Ministrów z 23 lutego 1948 r., z wejściem w życie od 12 marca tego roku, zniesiono powiat szczuczyński tworząc z jego obszaru powiat grajewski.⁴⁷ Szczuczyn pozostał jako gmina miejska. W 1950 r. przypomniano, iż według zarządzenia z 1937 r. o ustaleniu urzędowych nazw miast nosi on nazwę Szczuczyn Białostocki.⁴⁸

1. Podział gmin na gromady

Po wojnie zachowano dawny podział na gminy i gromady. 1 stycznia 1948 r. powiat grajewski utracił gminy Grabowo i Lachowo na rzecz nowo utworzonego powiatu kolneńskiego.⁴⁹

2. Podział powiatu na gromady

Dnia 4 października 1954 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku dokonała podziału administracyjnego na nowe gromady:

1. Gromada Belda z dotychczasowych gromad: Belda, Czarnawieś, Danowo, Kosiły, Łazarze, Rybczyzna, Skrodzkie, Turczyn i Wojdy z gminy Belda.

2. Białaszewo: Bołaszewo, Białaszewo kolonia, Pieniążki, Sienickie, Sojczynek i Wólka Brzozowska z gminy Białaszewo.

3. Klimaszewnica: Klimaszewnica i Sośnia z gminy Białaszewo.

4. Kramarzewo: Borawskie, Czerwonki, Kieliany, Konopki, Kownatki i Kramarzewo z gminy Radziłów.

⁴⁵ Archiwum Państwowe w Białymstoku. Urząd Wojewódzki, sygn. 923 k. 141, 144, 146.

⁴⁶ Tamże, sygn. 923 k. 144, 149; sygn. 942 k. 13.

⁴⁷ Dz. Ust. 1948 nr 12 poz. 97.

⁴⁸ Biał. Dz. Wojew. 1950 nr 4 poz. 19.

⁴⁹ Dz. Ust. 1948 nr 21 poz. 148.

5. Ławsk: Jaki, Ławsk, Modzele, Niebrzydy, Nieciki i Szymany z gminy Wąsosz.
6. Modzele: Brzozowo, Gackie, Grozimy, Lipińskie, Łojki, Łosewo, Modzele i Okół z gminy Białaszewo.
7. Niedźwiadna: Brzeźno, Czarnowo, Czarnówek, Dołegi, Chojnowo, Jambrzyki, Kownacin, Kurki, Mazewo, Niedźwiadna, Wojstawy i Załuski z gminy Szczuczyn.
8. Osowiec: Białogrądy, Budne, Osowiec, Płochowo i Wólka Piaseczna z gminy Ruda.
9. Pieńczykowo: Ciszewo, Kozłówka, Łamane Grądy, Pieńczykowo, Pieńczykówek, Sołki i Stoczek z gminy Belda.
10. Radziłów: Brodowo, Janowo, Karwowo i Radziłów z Gminy Radziłów.
11. Wierzbowo: Boczki, Dybła, Lękowo, Mareckie, Popowo, Wierzbowo i Wojewodzin z gminy Bogusze.
12. Flesze: Cyprki, Flesze, Konopki, Konopki Kolonia, Kurejwa, Kurki, Mierucie i Uścianki z gminy Bogusze.
13. Słucz: Mikuty, Słucz, Wiązownica i Zakrzewo z gminy Radziłów oraz Glinki z gminy Przytuły w powiecie łomżyńskim.
14. Bęckowo: Gutki, Guty, Lipnik, Rakowo, Skaje, Wólka i Zacieczki z gminy Szczuczyn oraz Chojnowek, Kurejewka i Taradzy z gminy Bogusze.
15. Mścichy: Mścichy, Ostrowik i Święcin z gminy Radziłów oraz Okrasin z gminy Przytuły w powiecie łomżyńskim.
16. Nieckowo: Bzury, Danowo, Milewo, Nieckowo, Niedźwiedzkie i Świdry Awissa z gminy Szczuczyn oraz Kędziorowo z gminy Wąsosz.
17. Przechody: Kapice i Przechody z gminy Ruda oraz Ciemnoszyje z gminy Białaszewo.
18. Ruda: Ruda, Sojczyn Borowy i Sojczyn Grądowy z gminy Ruda oraz Kacprowo z gminy Bogusze.
19. Sulewo Kownaty: Bagienice, Godlewo, Sulewo Kownaty, Sulewo Prusy, Zaborowo i Zalesie z gminy Białaszewo oraz Kudłaczewo z gminy Wąsosz.
20. Wąsosz: Komosewo i Wąsosz z gminy Wąsosz oraz Koniecki Małe, Koniecki Roztroszewo, Lempice, Obrytki i Sokoty z gminy Szczuczyn.
21. Żebry: Bukowo i Żebry z gminy Wąsosz oraz Rydzewo Pieniążki i Rydzewo Szlacheckie z gminy Radziłów.
22. Rydzewo: Bukowo, Karwowo, Kołaki, Kosówka, Miecze, Przestrzele, Rydzewo i Wólka Piotrowska oraz wsie Dziarniki i Wólka Mała z gromady Sikory z gminy Belda.
23. Szymany: Danówek, Elżbiecin, Koszorówka, Koty Rybno, Szymany, Szymany Kolonia i Toczyłowo z gminy Bogusze oraz wieś Sikora z gromady Sikora z gminy Belda.

24 Prostki I: Bogusze z gminy Bogusze oraz Prostki z gminy Prostki w powiecie elckim.

25. Prostki II: Krupin, Lipińskie Małe, Miłusze, Niedźwiedzkie, Ostryków, Popowo i Sołtmany z gminy Prostki w powiecie elckim.

26. Dreństwo: Barszcze, Bułkowizna, Dreństwo, Kroszewo i Wólka Karwowska z gminy Pruska.

27. Tajno Stare: Kroszówka, Pruska, Tajenko, Tajno Łanowe, Tajno Podjeziorne i Tajno Stare z gminy Pruska.

28. Woźnawieś: Karczewo, Orzechówka i Woźnawieś z gminy Pruska oraz Kuligi z gminy Bełda.

Podział na nowe gromady przebiegał zasadniczo w ramach powiatu grajewskiego, chociaż nie zawsze. Z powiatu elckiego przeniesiono do powiatu grajewskiego dotychczasowe gromady: Krupin, Lipińskie Małe, Miłusze, Niedźwiedzkie, Ostryków, Popowo, Prostki, Sołtmany; z powiatu grajewskiego do powiatu augustowskiego dotychczasową gromadę Górskie z gminy Pruska oraz do powiatu kolneńskiego dotychczasowe gromady Grądy Michały, Grądy Możdzenie i Stawiane z gminy Szczuczyn; z powiatu łomżyńskiego do powiatu grajewskiego dotychczasowe gromady Glinki i Okrasin z gminy Przytuły. Z tą samą datą 4 października dotychczasową gromadę Barany przeniesiono z gminy Szczuczyn do miasta Szczuczyn.

1 stycznia 1955 r. nowe gromady Dreństwo, Tajno Stare i Woźnawieś przeniesiono z powiatu grajewskiego do powiatu augustowskiego oraz nową gromadę Sokółki z powiatu elckiego do powiatu grajewskiego. Włączona gromada Sokółki składała się z dotychczasowych gromad: Borki, Długochorzyle, Gorczyce i Sokółki oraz miejscowości Bobry, majątku należącego wcześniej do gromady Bobry w gminie Prostki.⁵⁰ 1 stycznia 1956 r. z gromady Prostki I utworzono osiedle, ustalając nazwę osiedla na Prostki.⁵¹ Dnia 29 listopada 1957 r. przeniesiono z powiatu augustowskiego do powiatu grajewskiego gromadę Woźna Wieś oraz z gromady Sokółki w powiecie grajewskim do gromady Nowa Wieś w powiecie elckim wieś Borki i obszar lasów państwowych Bajtkowo. Ponadto 27 listopada 1959 r. przeniesiono z gromady Niedźwiadna w powiecie grajewskim do gromady Suraty w powiecie kolneńskim wsie Brzeźno, Kownacin i Wojsławy oraz przysiółek Kownacinek.⁵²

Dalsze zmiany administracyjne łączyły się z ogólną sytuacją w kraju. W powiecie grajewskim 31 grudnia 1959 r. przeniesiono z gromady Żebry do gromady Wąsosz wieś Bukowo oraz obszar lasów państwowych Nadl. Grajewo obejmujące oddziały 177-181 o ogólnej pow. 403,80 ha. Tego samego dnia zniesiono gromady: 1. Przechody włączając wieś Ciemnoszyje do gro-

⁵⁰ Dz. Urz. WRN 1954 nr 10 poz. 49. Dz. Ust. 1954 nr 49, poz. 252.

⁵¹ Dz. Ust. 1955 nr 45 poz. 299.

⁵² Dz. Ust. 1957 nr 59 poz. 309; 1959 nr 65 poz. 390.

mady Białaszewo, wsie Kapice i Przechody oraz przysiółki Dąbiec i Kownaty do gromady Ruda. 2. Mścichy włączając jej obszar do gromady Radziłów. 3. Pieńczykowo włączając jej obszar do gromady Belda. 4. Sulewo Kownaty włączając wsie Bagienice, Kudłaczewo i Zalesie do gromady Wąsosz; wsie Godlewo, Sulewo-Kownaty, Sulewo Prusy i Zaborowo do gromady Białaszewo. 5. Modzele włączając wsie Brzozowo, Gackie, Grozimy, Lipińskie, Łojki, Łosewo (Łosiewo) i Modzele oraz przysiółek Opartowo do gromady Białaszewo; wieś Okół do gromady Ruda. 6. Klimaszewnica włączając jej obszar do gromady Białaszewo. 7. Flesze i Szymany tworząc z ich obszarów gromadę Grajewo. 8. Kramarzewo i Żebry tworząc z ich obszarów gromadę Czerwonki. 31 października 1959 r. z gromady Różyńsk Wielki w powiecie piskim przeniesiono do gromady Grajewo wsie Kurczątki i Marchewki oraz PGR Dybówko.⁵³

31 grudnia 1961 r. zniesiono gromady: 1. Rydzewo włączając jej obszar do gromady Belda. 2. Bęckowo i Niedźwiadna tworząc z ich obszarów gromadę Szczuczyn. 1 stycznia 1969 r. zniesiono gromady: 1. Czerwonki włączając wsie Rydzewo-Pieniążki i Rydzewo Szlacheckie do gromady Słucz; wieś Żebry do gromady Wąsosz; wsie Borawskie-Awissa, Czerwonki, Kieliany, Konopki-Awissa, Kownatki i Kramarzewo do gromady Radziłów. 2. Ławsk włączając wsie Jaki, Niebrzydy, Nieciki i Szymany do gromady Słucz; wsie Ławsk i Modzele do gromady Wąsosz. 3. Nieckowo włączając wieś Kędziorowo do gromady Wąsosz; wsie Bzury, Danowo, Milewo Nieckowo, Niedźwiedzkie i Swidry-Awissa do gromady Szczuczyn. 4. Wierzbowo włączając jej obszar do gromady Grajewo. Tego samego dnia przeniesiono poszczególne wsie: z gromady Grajewo do gromady Prostki wsie Kurczątki, Marchewki i PGR Dybówko; z gromady Szczuczyn do gromady Grajewo wsie Chojnówek i Kurejewka; z gromady Wąsosz do gromady Szczuczyn wsie Koniecki Małe, Koniecki-Roztroszewo, Obrytki i Sokoty; z gromady Wąsosz do gromady Białaszewo wsie Kudłaczewo i Zalesie.⁵⁴

1 stycznia 1973 r. nastąpiła zmiana granic niektórych powiatów województwa białostockiego. Z powiatu etckiego do powiatu grajewskiego włączono obszar PGR Borki; z powiatu grajewskiego do powiatu monieckiego obszary wsi Budne, Płochowo, Osowiec i Wólka Piaseczna oraz obszar rezerwatu Czerwone Bagno; z powiatu łomżyńskiego do powiatu grajewskiego obszary wsi Barwiki, Brychy, Czachy, Łoje-Awissa, Racibory i Szlasy. Tego samego dnia zmieniono granice województw. Z powiatu piskiego w województwie olsztyńskim włączono do powiatu grajewskiego miejscowości: Borki, Bzury, Ciernie, Czyprki, Dybowo, Guty Różyńskie, Jebramki, Kosinowo, Krzywińskie, Nowaki, Olszewo, Różyńsk Mały, Różyńsk Wielki, Taczki i Wojtele.⁵⁵

⁵³ Dz. Ust. 1959 nr 65 poz. 389.

⁵⁴ Dz. Urz. WRN 1959 nr 9 poz. 57, 58; 1961 nr 13 poz. 194; 1968 nr 8 poz. 64, 65.

⁵⁵ Dz. Ust. 1972 nr 50 poz. 322, 324.

3. Czas funkcjonowania samych gmin.

Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z 9 grudnia 1972 r. w powiecie grajewskim ustanowiono następujące gminy włączając do nich obszary sołectw, w skład których wchodziła jedna lub więcej miejscowości.

1. Gmina **Belda** składająca się z sołectw: Belda, Ciszewo, Bukowo, Danowo, Karwowo, Kołaki, Kosity, Kosówka, Kozłówka, Łazarze, Łamane Grądy, Miecze, Pieńczykowo, Pieńczykówek, Przestrzele, Rydzewo, Skrodzkie, Sołki, Stoczek, Turczyn, Wólka Mała, Wólka Piotrowska.

2. Gmina **Białaszewo**: Białaszewo, Białaszewo-Kolonia, Białogrądy, Brzozowa Wólka, Brzozowo, Ciemnoszyje, Gacki, Godlewo, Grozimy, Kapice, Klimaszewnica, Lipińskie, Łojki, Łosewo, Modzele, Okół, Pieniązki, Przechody, Sienickie, Sojczynek-Nowa Wieś, Sośnia i Zaborowo.

3. Gmina **Grajewo**: Boczki-Świdrowo, Chojnowek, Cyprki, Danówek, Dybła, Elźbiecin, Flesze Różańskie, Kacprowo, Konopki, Konopki-Kolonia, Koszarówka, Koty-Rybno, Kurejewka, Kurejwa, Kruki, Łękowo, Mareckie, Mierucie, Popowo, Ruda, Sikora, Sojczyn Borowy, Sojczyn Grądowy, Szymany, Szymany-Kolonia, Uścianki, Wierzbowo i Wojewodzin.

4. Gmina **Prostki**: Bobry-PGR, Borki, Borki-PGR, Bzury, Ciernie, Czyprki, Długochorzele, Dybowo, Dybówko-PGR, Glinki-PGR, Gorczyce, Guty Różańskie, Jebramki, Kobylin-PGR, Kosinowo, Krupin, Krzywińskie, Kurczątki, Lipińskie Małe, Marchewki, Miechowo-PGR, Miłusze, Niedźwiedzkie, Nowaki, Olszewo, Ostrykół, Popowo, Różańsk Mały, Różańsk Wielki, Sokółki, Soltmany, Taczki i Wojtele.

5. Gmina **Radziłów**: Barwiki, Borawskie-Awissa, Brodowo, Brychy, Czachy, Czaple, Czerwonki, Glinki, Janowo, Karwowo, Kieliany, Konopki-Awissa, Kownatki, Kramarzewo, Łoje-Awissa, Mikuty, Mścichy, Okrasin, Ostrowik, Racibory, Radziłów, Rydzewo-Pieniążek, Rydzewo Szlacheckie, Słucz, Szlasy, Święcienin, Wiązownica i Zakrzewo.

6. Gmina **Rajgród**: Czarna Wieś, Karczewo, Kuligi, Orzechówka, Rybczyzna, Wojdy i Woźnawieś.

7. Gmina **Szczuczyn**: Bećkowo, Bzury, Chojnowo, Czarnowo, Czarnówek, Danowo, Dołęgi, Gutki, Jamrzyki, Koniecki Małe, Koniecki-Rostroszewo, Kurki, Lipnik, Mazewo, Milewo, Niećkowo, Niedźwiadna, Niedźwiedzkie, Obrytki, Rakowo, Skaje, Sokoły, Stare Guty, Świdry-Awissa, Tarachy, Wólka, Zacieczki i Załuski.

8. Gmina **Wąsosz**: Bagienice, Bukowo Duże, Jaki, Kędziorowo, Komosowo, Kudłaczewo, Ławsk, Lempice, Modzele, Niebrzydy, Nieciki, Sulewo-Kownaty, Sulewo-Prusy, Szymany, Wąsosz, Zalesie i Zebry.⁵⁶

1 czerwca 1975 r. utworzono województwo łomżyńskie i suwalskie. W skład pierwszego weszły miasta Grajewo, Rajgród, Szczuczyn oraz gminy: Belda, Białaszewo, Grajewo, Radziłów, Szczuczyn i Wąsosz, do województwa suwalskiego włączono gminę Prostki.⁵⁷ W ramach województwa łomżyń-

⁵⁶ Dz. Urz. WRN 1973 nr 1 poz. 1.

skiego, w byłym powiecie grajewskim, 2 lipca 1976 r. połączono gminy Belda i Rajgród tworząc z ich obszarów gminę o nazwie Rajgród. Z tą samą datą zniesiono gminę Białaszewo włączając do gminy Grajewo obszary sołectw: Białaszewo, Białaszewo-Kolonia, Białogrądy, Brzozowa Wólka, Brzozowo, Ciemnoszyje, Gackie, Godlewo, Grozimy, Kapice, Lipińskie, Łojki, Łosewo, Modzele, Okół, Piniążki, Przechody, Sienickie, Sojczynek-Nowa Wieś i Zaborowo; do gminy Radziłów obszary sołectw Klimaszewnica i Sośnia. W ramach województwa suwalskiego do gminy Prostki przyłączono z gminy Wiśniowo Etckie obszary sołectw: Cisy, Dąbrowskie, Długosze, Kopijki, Krzywe, Wiśniowo Etckie i Żelazki.⁵⁸ Od 15 listopada 1975 r. dla miasta i gminy Grajewo utworzono wspólną radę narodową.⁵⁹ 1 września 1977 r. do miasta Grajewa włączono część obszaru wsi Elźbiecin o pow. 214,00 ha oraz część obszaru wsi Mierucie o pow. 58,00 ha.⁶⁰ 1 stycznia 1986 r. z gminy Grabowo do gminy Szczuczyn włączono obszar wsi Brzeźno o pow. 608,2 ha.⁶¹

Na przestrzeni lat 1973-1987 dla województwa łomżyńskiego i 1973-1989 dla województwa suwalskiego można ustalić zmiany sołectw, ale bez podania szczegółowej daty, bowiem tych zmian nie umieszczono w dzienniku wojewódzkim. W gminie Grajewo (i sołectwa z gminy Białaszewo) nie zaszły zmiany. W gminie Prostki (i sołectwa z gminy Wiśniowo Etckie) sołectwa: Borki, Borki PGR, Ciemie, Dylówko PGR i Glinki przyłączono do sołectw Dybowo, Kobylin PGR do Sołtmany, Kosinowo PGR do Krzywińskie, Miechowo PGR do Miłusze, Wojtele do Guty Różyńskie. W 1989r. wymieniono nowe sołectwo Bogusze a Różyńsk Mały opuszczono w spisie. W gminie Radziłów (i sołectwa z gminy Białaszewo) sołectwo Czaple włączono do sołectwa Zakrzewo, utworzono nowe sołectwa: Dusze, Konopki, Szyjka i Wypychy. W gminie Rajgród (i sołectwa z gminy Belda) nie zaszła zmiana. W gminie Szczuczyn nie zaszła zmiana oprócz wspomnianego przyłączenia sołectwa Brzeźno. W gminie Wąsosz podzielono na dwa: Wąsosz Pierwszy i Wąsosz Drugi.

Znaczna większość sołectw w gminach obejmowała jedną miejscowość, niektóre więcej. W celu przedstawienia wyrazistego podziału administracyjnego zostaną wymienione tylko sołectwa o więcej niż jedna miejscowości. Gmina Grajewo: Białogrądy (Białogrądy-Kolonia), Ciemnoszyje (Białaszewo), Kacprowo (Lipniki), Kapice (Cisze, Dąbiec, Kopytkowo, Kowalewo, Orło, Sowie), Sojczyn Borowy (Podlasek), Wojewodzin (Wojewodzin osada). Gmina Prostki: Dybowo (Dybówko PGR, Glinki PGR, Borki osada, Borki PGR, Ciemie osada), Guty Różyńskie (Wojtele osada), Kopijki (Katarzynowo

⁵⁷ Dz. Ust. 1975 nr 17 poz. 92.

⁵⁸ Dz. Ust. 1976 nr 23 poz. 142; 1976 nr 24 poz. 143.

⁵⁹ Dz. Urz. WRN 1975 nr 5 poz. 15.

⁶⁰ Dz. Ust. 1977 nr 27 poz. 117.

⁶¹ Monitor Polski 1975 nr 46 poz. 308. Dz. Urz. Wojew. Łomż. 1986 nr 1 poz. 8.

PGR), Krzywe (Zawady-Tworki PGR), Krzywińskie (Kosinowo PGR) Miłusze (Miechowo PGR, Niedźwiedzkie, Bobry PGR), Sokółki (Kobylinek PGR), Sołtmany (Kobylin PGR). Gmina Radziłów (i sołectwa z gminy Białaszewo); Borawskie-Awissa (Borawskie Awissa-Kolonia), Brychy (Wytudzi- nek) Klimaszewica (Danowo, Szczudra), Łoje-Awissa (Łoje-Gręzko), Racibory (Zawisie), Radziłów (Radziłów kolonia), Słucz (Słucz-Kolonia), Zakrzewo (Czaple). Gmina Rajgród (i sołectwa z gminy Bełda): Bełda (Biebrza, Pikły), Czarna Wieś (Tama), Kozłówka (Przejma), Kuligi (Matnia), Skrodzkie (Tworki), Wólka Mała (Dziarniki). Gmina Szczuczyn: Bzury (Zofiówka), Rakowo (Przeszkoda), Skaje (Balcer), Stare Guty (Adamowo), Świdry-Awissa (Miętusowo), Zacieczki (Nowe Zacieczki). Gmina Wąsosz: Ławsk (Kolonia Ławsk), Wąsosz Pierwszy (Kolonia Gwóź, Kolonia-Łazy), Żebry (Żebry Kolonia).⁶²

W okresie międzywojennym niektóre gminy miały siedziby w innych miejscowościach: Bogusze w Grajewie (także po wojnie), Pruska w Kroszowie, Ruda w Przechodach, Szczuczyn w mieście Szczuczynie. Po wojnie: Białaszewo w Lipińskie, Pruska w Dreństwie. Utworzone w 1954 r. gromady i w 1973 r. gminy w zasadzie znajdowały się w miejscowościach, od których brały swoje nazwy.

Tabela 2. Powierzchnia i ludność byłego powiatu szczuczyńskiego (grajewskiego) w 1990 r.

Miasta i gminy	Powierzchnia		Ludność		Jedn. urban. i sołectw
	w ha	w km2	ogółem	na 1km2	
Miasta					
Grajewo	1893	19	20635	1090	3
Rajgród	3518	35	1727	49	-
Szczuczyn	1323	13	3570	270	-
Gminy					
Grajewo	30536	305	6556	21	49
Prostki	23047	230	7651	33	30
Radziłów	19938	199	5896	30	34
Rajgród	17475	175	4011	23	29
Szczuczyn	10249	103	3518	34	29
Wąsosz	11792	118	4327	37	18

Powierzchnia jest według stanu z 1 stycznia 1990 r., liczba ludności według stanu z 31 grudnia 1989 r., liczba jednostek urbanistycznych w miastach i sołectw w gminach z 1988 r.⁶³

⁶² Podział administracyjny województwa łomżyńskiego, Łomża wrzesień 1987, s. 9 n. Podział administracyjny województwa suwalskiego, Suwałki październik 1989, s. 71.

⁶³ Jak przypis 36.

Zakończenie

Powiaty kolneński i szczuczyński (od 1948 r. grajewski) od 1919 do 1975 r. były w województwie białostockim, następnie ich obszary przeszły do województwa łomżyńskiego. Początkowo powiaty dzieliły się na gminy, w 1933 r. wprowadzono podział gmin na gromady składające się z jednej lub więcej miejscowości, w 1954 r. w miejsce dotychczasowych gmin i gromad (sołectw) utworzono nowe gromady, w 1973 r. powrócono do podziału na gminy z wydzieleniem w nich sołectw. Najniższą jednostkę zawsze stanowiły miejscowości: wsie, folwarki, kolonie, osady, leśniczówki, które włączano do gmin, gromad i sołectw.

W 1919 r. w powiecie kolneńskim były 2 gminy miejskie i 9 gmin wiejskich, w sumie 323 miejscowości. W 1932 r. zniesiono powiat kolneński włączając 3 gminy miejskie i 6 gmin wiejskich do powiatu łomżyńskiego oraz 3 gminy wiejskie do powiatu ostrołęckiego. W 1933 r. na obszarze byłego powiatu kolneńskiego ustanowiono 213 gromad (sołectw). W 1948 r. przywrócono powiat kolneński. Z dawnego jego obszaru pozostały w powiecie łomżyńskim 1 gmina miejska i 3 gminy wiejskie, a do nowego powiatu dołączono 2 gminy wiejskie z powiatu grajewskiego. W 1954 r. w powiecie kolneńskim ustanowiono 38 nowych gromad, które w latach następnych stopniowo znoszono. W 1973 r. utworzono 8 gmin wiejskich, w trzy lata potem 1 gminę zlikwidowano. W 1975 r. 2 gminy miejskie i 7 gmin wiejskich włączono do województwa łomżyńskiego oraz 1 gminę wiejską do województwa ostrołęckiego.

W 1919 r. powiat szczuczyński obejmował 3 gminy miejskie, 9 gmin wiejskich, 334 miejscowości; w 1933 r. 3 gminy miejskie, 10 gmin wiejskich, 215 gromad; w 1954 r. 28 nowych gromad; w 1973 r. 8 gmin; w 1990 r. 3 miasta, 6 gmin, 189 sołectw.

W końcu ubiegłego i w obecnym stuleciu zachodziły częste zmiany w podziałach administracyjnych. Dotyczyły one podstawowych jednostek administracyjnych, poszczególnych wsi i miast. Inaczej działało się do połowy XIX wieku, kiedy powiaty dzieliły się na parafie, te zaś w swoich granicach były nader stabilne. Wszelkie zmiany dokonywały się tylko w wyższych szczeblach administracji państwowej.

Tytuł opracowania wskazuje na obszary powiatów, lecz w 1973 r. powiaty przestały istnieć. Odtąd gminy nie zawsze zawierały się w obszarach dawnych powiatów. Autor posiada opracowania wszystkich powiatów województwa białostockiego i stopniowo oddaje je do druku, co wytworzy pełny obraz zachodzących zmian w administracji województwa białostockiego, od 1975 r. także łomżyńskiego i suwalskiego.